

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«ВРАЗЛИВІСТЬ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В
УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,

Спеціальності

231 Соціальна робота

Кирикова Яна Сергіївна

Керівник Гусак Н.Є.,

кандидат соціологічних наук, доцент

Рецензент Волгіна О.М, старший викладач

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2023 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.	7
ВРАЗЛИВІСТЬ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	7
1.1. Поняття вразливості до торгівлі людьми у контексті воєн і збройних конфліктів	7
1.2. Вразливі до торгівлі людьми групи населення під час збройних конфліктів і воєн	11
1.3. Чинники вразливості до торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів і воєн	15
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2.	23
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	23
2.1 Час і місце проведення дослідження.....	23
2.2 Етапи проведення дослідження.....	23
2.3 Процедура проведення дослідження.....	24
2.4 Методи та інструменти дослідження	25
2.5 Характеристика вибірки.....	26
2.6 Етичні засади та труднощі дослідження.....	28
2.7 Концептуалізація та операціоналізація понять.....	28
РОЗДІЛ 3.	31
ПРОБЛЕМА ВРАЗЛИВОСТІ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	31
3.1 Вразливі до торгівлі людьми групи населення.....	31
3.2 Чинники вразливості до торгівлі людьми в умовах війни в Україні.....	37
3.3 Заходи з протидії торгівлі людьми: досвід громадських організацій	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МОМ – Міжнародна організація з міграції

ООН – Організація Об'єднаних Націй

UNDRR - Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих

ICAT – Міжвідомча координаційна рада з питань протидії торгівлі людьми (The Inter-Agency Coordination Group against Trafficking in Persons)

UNODC - Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності

UNHCR – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (The United Nations High Commissioner for Refugees)

UNICEF – Дитячий фонд ООН (United Nations International Children's Emergency Fund)

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

ТЛ – торгівля людьми

ГО – громадські організації

РФ – російська федерація

ВСТУП

Торгівля людьми є актуальною проблемою і порушує права мільйонів людей різного віку та походження у всьому світі. Згідно з останніми глобальними оцінками сучасного рабства, у 2021 році близько 50 мільйонів людей перебували у ситуації сучасного рабства (Global Estimates of Modern Slavery, 2022). З цієї кількості, 28 мільйонів осіб змушені були займатися примусовою працею, тоді як 22 мільйони стали жертвами примусових шлюбів. За останні п'ять років кількість людей, які опинилися в умовах сучасного рабства, значно зросла. У порівнянні зі світовими оцінками 2016 року, у 2021 році в сучасному рабстві знаходилось на 10 мільйонів людей більше. Цей злочин передбачає експлуатацію окремих людей, часто за допомогою сили, шахрайства чи примусу, з метою примусової праці, сексуальної експлуатації, жебрацтва, вилучення органів чи інших форм рабства. Немає єдиного портрету постраждалого від торгівлі людьми, тому у цьому контексті можна стверджувати, що кожен може постраждати від торгівлі людьми, незалежно від віку, статусу, освіти чи матеріального становища.

За даними представництва Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ), більше 300 000 українців постраждали від торгівлі людьми починаючи з 1991 року.

На сьогодні, перед нами постають додаткові масштабні виклики в сфері протидії торгівлі людьми, які пов'язані із повномасштабним вторгненням військ росії на українські землі (російсько-українська війна 2022 року). За даними МОМ, з початку війни більше половини українців втратили доходи, 44% населення втратили роботу, а кожен третій зазнав переміщення. Кожен четвертий українець готовий нелегально перетнути кордон, працювати в замкнених приміщеннях, на нелегальному виробництві чи віддати паспорт роботодавцю; 39% українців готові погодитися на роботу в обмін на безкоштовне проживання та харчування (МОМ, 2023).

Війна в Україні підвищила внутрішню мобільність населення та призвела до того, що, станом на січень 2023 року, за підрахунками МОМ, в Україні налічується 5,4 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО) - 58% з яких перебували в цьому статусі шість або більше місяців (МОМ Україна, Опитування загального населення, раунд 12, 23 січня 2023 р.), ще понад 8-м мільйонам людей довелося залишити територію України і ця цифра зростає постійно, це в свою чергу підвищує ризик потрапити у ситуацію торгівлі людьми, в тому числі і з метою використання людей у збройних конфліктах.

Дослідження проблеми торгівлі людьми у контексті війни в Україні є особливо актуальним, оскільки військові конфлікти зазвичай супроводжуються порушенням прав людини та збільшенням кількості злочинів проти людської гідності. Крім того, торгівля людьми в умовах війни може бути використана як засіб фінансування збройних конфліктів та тероризму.

Отже, умови війни посилюють вразливість до торгівлі людьми, багато людей втратили відчуття безпеки, також багатьом довелося покинути свій дім та шукати прихисток у незнайомому і часто небезпечному місці. Багатьом не вистачає коштів не тільки, щоб жити і насолоджуватися життям як раніше, а щоб жити взагалі і цим явищем активно користуються торгівці людьми.

Сучасність кожен день ставить нові виклики, на які варто вчасно реагувати, тому треба постійно тримати у полі зору нові тенденції і проводити дослідження з цієї теми. Вивчення і розуміння поняття вразливості і вразливих місць у людей, пов'язаних з цим типом злочину, є дуже важливим, щоб допомогти розробляти ефективні стратегії для запобігання та боротьби з цим злочином і запобігти його поширенню.

Мета: охарактеризувати вразливість до торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Завдання:

- Визначити найбільш вразливі до торгівлі людьми групи населення;
- Визначити чинники вразливості до потрапляння в ситуації торгівлі людьми;

- З'ясувати, які заходи з протидії торгівлі людьми впроваджуються в Україні під час війни.

Предмет дослідження – чинники вразливості до торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Об'єкт дослідження – вразливість до торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків і викладена на 65 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ВРАЗЛИВІСТЬ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Поняття вразливості до торгівлі людьми у контексті воєн і збройних конфліктів

Вразливість загалом і вразливість до торгівлі людьми по-різному тлумачиться міжнародними організаціями, локальними урядами та науковцями.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) визначила вразливість загалом як «стан, що виникає внаслідок того, як люди негативно переживають складну взаємодію соціальних, культурних, економічних, політичних і екологічних чинників, які створюють умови для їхніх спільнот» (UNODC & UN.GIFT, 2008, ст. 8). А у контексті торгівлі людьми, – як «ті невід'ємні чинники навколишнього середовища або контексту, які підвищують вразливість особи або групи осіб до торгівлі людьми» (UNODC, 2013, ст. 13).

Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих (UNDRR) пропонує таке визначення вразливості як «умов, що визначаються фізичними, соціальними, економічними та екологічними чинниками або процесами, які підвищують сприйнятливість окремої людини, спільноти, активів або систем до впливу небезпек» (Vulnerability, UNDRR, ст. 1).

МОМ додає до цього розуміння контекст міграції і пропонує визначати вразливість як зменшену здатність особи чи групи чинити опір насильству, експлуатації, жорсткому поводженню та/або порушенням прав, справлятися з ними або оговтатися від них. Ця вразливість визначається наявністю, відсутністю та взаємодією чинників або обставин, які підвищують ризик насильства, експлуатації, жорсткого поводження та порушень прав або захищають від них (ІОМ, 2019).

Національне законодавство України вводить поняття уразливого стану особи, який «зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» (ККУ, в ред. від 2006 р).

Отже, в контексті цього дослідження, вразливість – це стан особи або групи осіб, який виникає внаслідок взаємодії фізичних, соціальних, культурних, економічних, політичних та екологічних чинників, що зумовлює зменшенню здатністю людини чинити опір будь-яким незаконним діям.

Вразливість до торгівлі людьми – це наявність і взаємодія чинників або обставин, які підвищують ризик людини до насильства, жорсткого поводження, експлуатації і торгівлі людьми.

Війни та збройні конфлікти значно підвищують вразливість до торгівлі людьми. У 2020 році по всьому світу відбулося 56 державних конфліктів, що призвело до збільшення кількості постраждалих. За оцінками ООН (UNODC, 2022), близько двох мільярдів людей живуть у країнах, які постраждали від конфлікту, і 274 мільйони потребують гуманітарної допомоги.

У березні 2022 року Генеральний секретар ООН заявив: «Для хижаків і торговців людьми війна — це не трагедія, а можливість». Попереднє дослідження UNODC показало, що конфліктні ситуації підвищують вразливість людей постраждати від торгівлі людьми (UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2018, Booklet 2: Trafficking in persons in the context of armed conflict).

У 2020 році, до ескалації конфліктів в Афганістані та Україні, близько 12% від загальної кількості постраждалих від торгівлі людьми, виявлених у всьому світі, походили з країни, ураженої конфліктом (UNODC, Global Report on Trafficking in Persons, 2022). Не всі ці люди постраждали від торгівлі людьми через результат збройного конфлікту, але розуміння того, як і де конфлікт відіграє роль у торгівлі людьми в усьому світі, має вирішальне значення.

Згідно з глобальним звітом МОМ, в 2019 році конфлікти та катастрофи спричинили 33,4 млн нових внутрішніх переміщень в 145 країнах і територіях. Люди, які постраждали від кризи, часто стикаються з уразливістю, відмінною від уразливості населення в цілому. Як повідомив Міжнародний центр моніторингу переміщення (IDMC), глобальні цифри внутрішньо переміщених осіб¹ досягли найвищого рівня за весь час наприкінці 2019 рік (ІОМ, 2019). Однак, ця статистика відображає лише невелику частину реальної кількості випадків, оскільки більшість з них залишається невиявленою.

Досвід інших країн показує, що під час збройних конфліктів, вразливість до торгівлі людьми підвищується. У 2020 році на території Сирії, Іраку, Ємену та Лівії спостерігалось значне зростання випадків торгівлі людьми, а також експлуатації дітей в рабському стані. Крім того, відзначається, що внаслідок війни відбувається збільшення випадків торгівлі людьми, оскільки багато людей опинилися безробітними, а, отже, вразливими до експлуатації. Насильницькі та експлуатаційні злочини, такі як сексуальне рабство в зонах конфлікту, як правило, є результатом процесу торгівлі людьми, оскільки вони включають дію (часто вербування та/або транспортування) і засоби (часто примус), а також мету (експлуатацію).

Згідно з даними організації Amnesty International (2022), війна в Сирії сприяє поширенню явища торгівлі людьми. Amnesty International задокументувала 14 випадків сексуального насильства, вчиненого силами безпеки на прикордонних переходах або в ізоляторах, у тому числі 7 випадків зґвалтування.

Кількість внутрішньо переміщених осіб у Сирії зросла до 6,9 млн осіб. Із загальної кількості переміщених осіб на північному заході Сирії близько 1,7 мільйона мешкали в таборах, 58% з яких були дітьми та 22% – жінками.

¹ Внутрішньо переміщені особи (ВПО) - особа або група осіб, які були змушені втекти або покинути свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема внаслідок або для того, щоб уникнути наслідків збройний конфлікт, ситуації загального насильства, порушення прав людини або природні чи антропогенні катастрофи, і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон. UNHCR, "Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons", 2010, pp. 8.

Переважна більшість жила в наметах, які забезпечували мінімальну приватність або захист від сильної спеки, холоду чи дощу, і мали обмежений або взагалі не мали доступу до води, санітарії та медичної допомоги. Лише 40% мешканців табору мали доступ до функціонуючих вбиралень. До кінця 2022 року 5,6 мільйона сирійців шукали притулку за межами країни з початку конфлікту в 2011 році (Amnesty International, 2022).

У 2016 році більше країн переживали ту чи іншу форму насильницького конфлікту, ніж будь-коли за останні 30 років (United Nations; World Bank, 2018). Люди, що проживають у районах, що постраждали від конфлікту, можуть стикатися з жорстоким поводженням, насильством та експлуатацією, в тому числі з торгівлею людьми.

Незважаючи на різноманітні форми, торгівля людьми завжди спрямована на експлуатацію. Людей продають з метою використання у примусовій праці у різних галузях, від сільського господарства до шахт. Крім того, їх можуть використовувати як домашніх прислуг, для сексуальної експлуатації або для участі в збройних конфліктах. Дітей часто вербують до збройних груп з метою примусової праці та виконання різноманітних військових завдань. Як описав це один експерт: «коли є озброєні групи, можна зустріти всі види експлуатації» (Interview, United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in the Central African Republic, 23 March 2018).

Дослідження показують, що незважаючи на зростаючий інтерес та пріоритетність проблеми торгівлі людьми під час збройних конфліктів і воєн, так званий «зв'язок» між конфліктом і торгівлею людьми залишається недостатньо теоретизованим і підлягає незначній кількості ретельних емпіричних досліджень (Ella Cockbainand Aiden i Sidebottom, 2022; IOM, 2015; UNODC, 2018; Kidd, 2020; Muraszkievicz et al., 2020).

Також в дослідженнях Human Rights Watch, опитувані спеціалісти висловлюють занепокоєння з приводу «відсутності систематичних заходів безпеки або засобів для виявлення, запобігання або реагування на гендерне насильство, включаючи торгівлю людьми, сексуальну експлуатацію та

згвалтування» (Human Rights Watch, 2022). Випадки торгівлі людьми в умовах війни та збройних конфліктів є досить поширеними і потребують негайної уваги та заходів для запобігання цьому явищу та захисту людей, які постраждали від цього.

Отже, загалом вразливість визначається як стан, що виникає внаслідок того, як люди негативно переживають складну взаємодію соціальних, культурних, економічних, політичних і екологічних чинників, які створюють умови для їхніх спільнот.

1.2. Вразливі до торгівлі людьми групи населення під час збройних конфліктів і воєн

Національний центр співпраці з детермінантами здоров'я США визначає уразливі верстви населення як групи та спільноти, які мають підвищений ризик погіршення здоров'я внаслідок бар'єрів, з якими вони стикаються щодо соціальних, економічних, політичних та екологічних ресурсів, а також через обмеження через хворобу чи інвалідність (National Collaborating Centre for Determinants of Health, 2023).

В українській практиці, згідно з Законом України «Про соціальні послуги» вразливі верстви населення – це особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників (Про соціальні послуги, 2022, ст. 1).

Якщо розглядати питання вразливості, то варто також зазначити певні групи, які є більш вразливими під час війни (EUAA, IOM & OECD, 2022). У першу чергу, це діти без супроводу дорослих, діти розлучні зі своїми батьками, а також важливо відмітити дітей, які подорожують з дорослими, чії стосунки з дітьми неможливо перевірити. Особи, які раніше були внутрішньо переміщеними особами в межах України.

Інші дослідження (Hoff & Volder, 2022; Europol, 2022; UNICEF, 2022; IOM, 2022) також виділяють певні групи, які є більш вразливими під час війни описують у своїй статті такі групи, як: особи, які не можуть отримати доступ до тимчасового захисту через те, що вони не відповідають вимогам, або через відсутність інформації чи неправильну інформацію; іноземці, в тому числі особи без документів та без громадянства; український ромський народ; ЛГБТ+ люди; літні люди; та люди з інвалідністю.

За оціночними даними Міністерства соціальної політики України, основними уразливими категоріями осіб, які відносяться до групи ризику потрапити до торгівців людьми є: незаміжні жінки, самотні матері, розлучені особи; молодь, діти вулиці, діти-сироти, вихідці з неблагополучних сімей; сільське населення; внутрішньо переміщені особи; іноземні громадяни – трудові мігранти; особи, які зазнали насильства, у тому числі сексуального; бідні, малозабезпечені особи; особи з психічними розладами (Міністерство соціальної політики України, 2018).

Найбільш вразливими до торгівлі людьми категоріями населення є такі: жінки у віці 18-26 років, у першу чергу незаміжні (вразливі до сексуальної експлуатації); чоловіки у віці 25-60 років, у першу чергу одружені (вразливі до трудової експлуатації); діти у віці 13-18 років, у першу чергу дівчатка з неповних та реструктурованих сімей (коли один із батьків нерідний) (Міністерство соціальної політики України, 2018).

Якщо аналізувати людей, які є більш уразливими до торгівлі людьми, то варто зазначити, що люди, які потрапили під вплив збройного конфлікту, можуть бути вразливими до торгівлі людьми залежно від їхніх статевих та вікових характеристик. Конфлікт призводить до переміщення людей або спонукає їх шукати шляхи захисту, що може підвищувати ризик потрапляння в рабство. Етнічна, релігійна або політична дискримінація є одними із чинників, які також збільшують цей ризик.

Згідно з дослідженням UNODC, жінки, чоловіки та діти ризикують стати жертвами торгівлі з різними цілями в районах, прямо чи опосередковано

уражених збройним конфліктом. Водночас аналіз підтверджує, що чоловіки і жінки мають різні цілі. Наприклад, один із експертів, розповів про те, як озброєні групи на Африканському Розі вербують дівчат для сексуального рабства, а хлопчиків - як солдатів (UNHCR, 2018). У конфліктах на південь від Сахари, дівчата, яких вербують збройні групи, зазвичай є молодшими за хлопців. Дослідження припускає, що це може бути пов'язано з ранньою зрілістю дівчат та типом експлуатації, до якої вони змушені, наприклад, виконанням домашніх обов'язків (MONUSCO, 2015). Крім того, жінки та дівчата, які пережили сексуальне рабство та примусові шлюби під час конфліктів, стають жертвами стигми та дискримінації поза конфліктами, коли повертаються до своїх громад. Це стосується більше жінок та дівчат, ніж чоловіків.²

Аналізуючи дослідження UNODC, можна виділити декілька категорій людей, які є найбільш вразливими під час збройних конфліктів:

1) Жінки і дівчата, які є особливо вразливими під час збройних конфліктів і війни. Відповідно до Глобального звіту UNODC про торгівлю людьми, жінки та дівчата становлять найбільшу частку виявлених жертв торгівлі людьми у всьому світі. Подібна тенденція проявляється і в зонах конфлікту. Зазвичай чоловіки беруть участь у збройних боях, а це збільшує кількість самотніх жінок, які очолюють домогосподарства в зонах конфлікту (UNICEF & Save the Children, 2015). Це може посилити ризик торгівлі людьми та жорстокого поводження з жінками, особливо якщо вони стикаються з дискримінацією. Аналізуючи результати досліджень, які були підняті під час обговорення круглого столу, учасники зазначили, що приблизно 90% біженців з України були жінками, і вони довгий час вважалися особливо вразливими до торгівлі людьми, особливо до сексуальної експлуатації (UNODC, 2016).

2) Чоловіки і хлопці під час збройних конфліктів є вразливими, бо їх часто використовують для виконання збройних завдань і задоволення потреб озброєних груп, також характерним є використання чоловіків у примусовій

² United Nations Human Rights Council, Violations and abuses committed by Boko Haram and the impact on human rights in the countries affected, A/HRC/30/67, para 41-43

праці. Варто зауважити, що багато науковців критикують тенденцію ігнорування або зменшення ризиків щодо торгівлі людьми для чоловіків (Cockbain, 2018; Surtees, 2008). Наприклад, експлуатація під час самого збройного конфлікту в Україні є головною проблемою для чоловіків і хлопчиків, які залишаються (д-р Клер Хілі, UNODC). Для контексту, українським громадянам віком від 18 до 60 років (що викликає суперечки) заборонено залишати країну в умовах воєнного стану з 24 лютого 2022 року з обмеженими винятками (Tondo, 2022).

3) Діти є дуже вразливою категорією населення, бо вони переживають травматичні події (вибухи, масові вбивства, смерть або втрата рідного, стають свідками насильства). Якщо сім'ї розпадаються під час конфлікту, діти також стають більш вразливими до переміщення та ризику стати жертвами торгівлі людьми. Наприклад, діти, які самотньо втікають з країни, можуть стати жертвами торгівлі людьми. У провінціях Танганьїка та Південне Ківу Демократичної Республіки Конго збройні конфлікти призвели до переміщення 462 тисяч дітей, більше 500 з яких були без супроводу (UNICEF, 2018). Під час збройного конфлікту соціальні структури слабшають, сім'ї роз'єднуються, люди залишаються без підтримки і це робить вразливими кожного із членів родини.

4) ВПО є вразливою категорією населення, бо їх будинки майже або повністю зруйновані, і вони змушені залишити усе (дім, речі, інколи рідних і сім'ю) і переїхати у місця з обмеженим захистом, безпекою та економічними можливостями (наприклад, табори для ВПО). Це робить людей особливо вразливими, бо відбувається соціальна ізоляція. Також вразливість до торгівлі людьми в умовах війни та збройних конфліктів не обмежується особами, які *безпосередньо постраждали від конфлікту*. У багатьох випадках особи, які не беруть безпосередньої участі в конфлікті, також можуть бути вразливими до торгівлі людьми. Багато досліджень і різних дослідників (EUAA, IOM & OECD, 2022; Cockbain, E. & Sidebottom, A, 2022; UNHCR, 2022; IOM, March 2022) вказують, що внутрішньо переміщені особи та люди в районах активних конфліктів є більш уразливими до фізичного та сексуального насильства, травм та інших зловживань. Це, у свою чергу, підвищує ризик торгівлі людьми для

сексуальних цілей, торгівлі людьми для використання в трудових цілях та експлуатації під час збройних конфліктів, особливо для дітей, представників меншин (особливо українських ромів), осіб, які пережили сексуальне та гендерне насильство, людей похилого віку та людей з інвалідністю.

5) Дискриміновані та маргіналізовані меншини можуть зазнавати дискримінації та маргіналізації на основі своєї релігії, етнічного походження чи політичних поглядів. Релігійні та етнічні меншини, які були маргіналізовані до конфлікту, як правило, стають більш уразливими до торгівлі людьми, коли вибухає збройний конфлікт. Політичне відчуження також може підживлювати образи та суперечки. Крім того, дискриміновані меншини можуть не мати достатнього захисту з боку місцевих установ, що робить їх більш уразливими до торговців людьми.

За словами одного експерта, який працює в Центральній Африці, «...відсутність належного розподілу ресурсів між політичними фракціями є рушійною силою конфлікту. Коли дехто живе в суцільній бідності, не маючи доступу до ресурсів, їх легко змусити приєднатися до збройних груп через маргіналізацію» (MINUSCA, 2018). Одним із прикладів є вербування «Аш-Шабаб» дітей із маргіналізованих спільнот з обмеженими засобами захисту (Institute for Security Studies, 2014). Також варто зазначити, що релігійні меншини можуть зазнати експлуатації з боку озброєних груп.

Отже, можна виділити декілька груп, які є більш вразливими до торгівлі людьми під час збройних конфліктів і воєн: дівчата і жінки, діти, чоловіки і хлопці, ВПО, люди, які проживають на непідконтрольних територіях уряду, особи з інвалідністю, особи похилого віку, люди з психічними розладами, меншини (український ромський народ, ЛГБТК+, кримські татари).

1.3. Чинники вразливості до торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів і воєн

Згідно з ІСАТ (2017), вразливість охоплює різні чинники: *особисті, ситуативні і контекстуальні* (вони взаємодіють між собою і можуть збільшити ризик торгівлі людьми для певних осіб, груп та/або спільнот). Розглянемо їх детальніше.

Чинники особистої вразливості — це риси, які притаманні кожній людині від народження, зокрема вік, стать, гендер, здібності, інвалідність, етнічна приналежність або сексуальна орієнтація. Особисту характеристику не слід розуміти як вразливість саму по собі, але вона може стати чинником уразливості, коли вона взаємодіє з іншими особистими, контекстуальними та ситуаційними чинниками, таким чином підвищуючи ризик постраждати від торгівлі людьми.

Чинники ситуативної вразливості пов'язані з тимчасовими проблемами, які негативно впливають на становище людини в певний період і в конкретному контексті (на відміну від чинників особистої вразливості, які мають більш постійний характер). Наприклад, це може бути бідність, нестача грошей на освіту, брак знань про свої права та відсутність доступу до інформації, мовний бар'єр.

Чинники контекстуальної вразливості стосуються впливу зовнішнього середовища, а також структурних елементів, які негативно впливають на обставини людини. Це може бути результатом політики, наприклад, ненадання права на роботу людям із певним типом міграційного чи іншого правового статусу, або просування соціальних норм, які неявно підживлюють расизм щодо груп меншин. Збройні конфлікти чи інші типи гуманітарних криз, у тому числі пов'язаних зі зміною клімату, також часто підвищують вразливість. Якщо говорити точніше, то в кризових ситуаціях ці контекстуальні чинники вразливості виникають через масові людські, матеріальні та економічні втрати, спричинені кризами; обмежена здатність сімей і громад забезпечувати свої базові потреби; обмежені можливості для безпечного та регулярного пошуку національного чи міжнародного захисту; розмивання верховенства права; розпад систем соціального захисту та інших систем соціального захисту.

Згідно з глобальним звітом про торгівлю людьми в умовах збройного конфлікту Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності за 2018 рік, можна виділити певні чинники, що підвищують вразливість до торгівлі людьми під час збройного конфлікту, а саме: розпад держави, погіршення законності та безкарність, вимушене переміщення, гуманітарні потреби та соціально-економічний стрес, соціальна фрагментація і розпад сімей (UNODC, 2018, с. 5). Дослідження UNODC за 2020 рік показало, що економічні потреби є одним із найпоширеніших чинників вразливості до торгівлі людьми. (UNODC, 2020).

Дослідження UNODC, які вже проводились у 2022 році, показують, що конфлікт робить людей вразливими до торгівлі людьми в Україні (UNODC, 2022). Всередині постраждалої країни вразливість до торгівлі людьми виникає через наслідки конфлікту: відсутність можливостей для отримання доходу, перерви в наданні основних послуг, розмивання верховенства права, яке забезпечує та захищає людей у мирний період, внутрішнє переміщення і ризик експлуатації під час збройного конфлікту. Дослідження UNHCR (2022) також зазначає про погіршення доступу до джерел доходу та основних послуг і товарів, включаючи такі основні життєві потреби, як їжа, вода, опалення та електроенергія.

Під час збройних конфліктів і воєн, збільшується ризик потрапити у експлуатацію. Люди, які проживають на тимчасово окупованих територіях, або у зонах активних бойових дій, можуть приймати негативні рішення, щоб отримати доступ до їжі та інших запасів або заради власної безпеки.

Одним із найважливіших чинників, що сприяють уразливості до торгівлі людьми в умовах війни та збройних конфліктів, є *внутрішнє переміщення*. За оцінками Верховного комісара ООН у справах біженців, у 2017 році, понад 68 мільйонів людей були вимушено переміщені через переслідування, конфлікт, насильство або порушення прав людини (UNHCR, 2017).

В Україні, до 2021 року понад 1,4 мільйона осіб були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи через конфлікт на Донбасі та окупацію Криму у

2014 році (UNHCR, 2021). До початку війни в Україні, населення становило 44 мільйони осіб. (World Bank Population data). За даними ООН, кількість підтверджених втрат серед цивільного населення з початку війни досягла 17 595 осіб, у тому числі 6 826 людей убито та 10 769 поранено (OHCHR, 2022). За оцінками агентств ООН, наразі 17,6 мільйонів українців потребують гуманітарної допомоги та захисту, з яких 8 мільйонів людей є внутрішньо переміщеними особами (ОСНА, 2023). Майже 5,2 мільйона людей повернулися в Україну, з яких приблизно 23% людей з-за кордону та 77% із інших регіонів України, куди були тимчасово переміщені (ІОМ, 2022).

Мільйони людей були переміщені після вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. За даними UNHCR, із 44-мільйонного населення України понад 12 мільйонів осіб зараз є переміщеними особами: понад сім мільйонів всередині країни та понад п'ять мільйонів за кордоном (UNHCR, 2022).

ВПО часто змушені залишати свої домівки та громади, на мають доступу до предметів першої необхідності, таких як їжа, житло та медичне обслуговування, що може зробити їх більш уразливими до експлуатації. Переміщені особи можуть мати обмежений доступ до освіти, фінансових ресурсів або можливостей для отримання доходу (UNODC, p. 6, United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children. A/ HRC/32/41, paras 18-22). Це створює сприятливе середовище для торговців людьми, які можуть обіцяти їм безпечні шляхи міграції, працевлаштування, освіти і т.д.

Торгівля людьми, пов'язана зі збройним конфліктом і війнами, може також відбуватися за межами зони конфлікту (ICMPD, 2016). Це зазвичай стосується біженців і осіб, які отримали тимчасовий захист.

За оцінкою Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (UNODC, 2022), люди, які виїхали за межі України це: 50% дорослі жінки, 40% неповнолітні, 10% дорослі чоловіки. У звіті зазначається, що ті, хто виїжджає з України, мають різну вразливість і потреби в захисті, також зазначається, що іноземці, які проживають на території України і через війну

змушені виїжджати в інші країни є також вразливими і, можливо, доведеться вдатися до послуг контрабанди, таким чином підвищуючи ризик експлуатації (UNODC, 2022, стр. 2).

У прес-релізі UNICEF (2022) зазначено, що масове переміщення та потоки біженців можуть призвести до значного сплеску торгівлі людьми та гострої кризи захисту дітей, описуючи переміщених дітей, як надзвичайно вразливих до розлучення зі своїми родинами, експлуатації та торгівлі людьми.

Hoff & de Volder (2022) виділяють ще інші чинників, які збільшують вразливість до торгівлі людьми та експлуатації, серед яких: бути неповнолітнім без супроводу або бути розлученим із сім'єю, бути людиною похилого віку, належати до етнічної меншини (наприклад, ромське населення, ЛГБТ-спільнота), мати інвалідність, відсутність доступу до безпечних маршрутів і поселення, що особливо впливає на іноземців, які тікають від війни, а також травма є ключовою проблемою, яка підвищує вразливість людей до потрапляння у ситуацію торгівлі людьми, і це слід враховувати при реагуванні на тих, хто тікає з України.

Якщо розглядати чинники вразливості в умовах війни в Україні, то на думку Aiden & Sidebottom (2022), Hoff & de Volder (2022) є низка різних чинників, які підвищують вразливість до торгівлі людьми та експлуатації – деякі описуються як специфічні для України (наприклад, високий рівень домашнього насильства, велика кількість ромів та осіб без громадянства), а інші як більш загальні для кризи в цілому (наприклад, розпад верховенства права, розрив соціальних зв'язків).

Не можна погодитися з думкою Aiden & Sidebottom (2022) в тому, що високий рівень домашнього насильства не є специфічними для України і це підтверджують наступні статистичні дані. Згідно з даними Національного студійного центру з проблем сім'ї та дітей, у 2020 році в Україні зареєстровано 118 051 випадок домашнього насильства, що на 20% більше, ніж у 2019 році. За даними МВС, в Україні про домашнє насильство у 2021 році заявляли вдвічі більше, ніж у 2020 році. За цей рік зафіксували 326 тисяч звернень, що на 56%

більше ніж 2020 року (209 тисяч звернень) (Павліченко, 2021). Омбудсмен України Дмитро Лубінець говорить: «За інформацією ПРООН, від фізичного домашнього насильства в Україні страждає близько 2-ох мільйонів людей. Статистика говорить, що у понад 80-ти % — це насильство чоловіків щодо жінок. Щороку від домашнього насильства гинуть 600 українських жінок» (Дмитро Лубінець, 2022).

Отже, це говорить про те, що рівень домашнього насильства завжди був високий в Україні, а з кожним роком він все збільшується. Це є одним із чинників, який впливає на підвищення вразливості у людини.

Аналізуючи чинники вразливості до торгівлі людьми під час збройних конфліктів в інших країнах, варто зазначити, що там, де є збройні конфлікти, там люди стають більш уразливими, ніж в тих країнах, де немає цього.

У контексті країн, які переживають збройний конфлікт, таких як Лівія, Афганістан, Сирія, Ірак, Сомалі та Центральна Африка, чинники вразливості до торгівлі людьми можуть включати: відсутність державного контролю над територією, людьми та злочинністю, економічна нестабільність, нерівність між різними групами населення, що може призвести до дискримінації та експлуатації певних груп, примусове переміщення, насильство, гуманітарна криза, відсутність верховенства права, обмежені ресурси, застосування тиску до людей. Збройні конфлікти мають негативний наслідок для поширення явища торгівлі людьми, можна побачити, що збройні конфлікти також спричиняють підвищення вразливості у населення і переважно це є діти і жінки, але чоловіки теж є вразливими до експлуатації, але їх використовують здебільшого у примусовій праці і для участі у збройних бойових діях, у той час як жінок вербують для сексуальної праці або примусових шлюбах.

Отже, вразливість до торгівлі людьми в умовах воєн та збройних конфліктів є складною та багатогранною проблемою. Існує ряд чинників, які роблять людей більш уразливими до торгівлі людьми, а саме: стать людини, бідність, безробіття, соціальна нерівність, конфлікти та війни, внутрішнє переміщення, біженство, порушення верховенства права, роль озброєних груп.

Розуміння цих чинників має важливе значення для розробки ефективних стратегій запобігання торгівлі людьми та реагування на неї в районах, уражених конфліктом. Існує ряд чинників, які сприяють підвищенню вразливості в цих країнах, а саме: економічна нестабільність, відсутність державного контролю над територією, людьми та злочинністю, нерівність між різними групами населення, що може призвести до дискримінації та експлуатації певних груп, примусове переміщення, насильство, гуманітарна криза, відсутність верховенства права, обмежені ресурси, застосування тиску до людей. Збройні конфлікти знижують рівень безпеки та збільшують кількість ВПО, що шукають допомогу і захист. Таким чином, умови збройних конфліктів сприяють торгівлі людьми, і держави мають приділяти особливу увагу для захисту тих, хто є найбільш вразливим.

Висновки до першого розділу

Воєнні конфлікти та кризові ситуації, які виникають у зоні воєнних дій, сприяють зростанню торгівлі людьми, оскільки вони створюють сприятливі умови для поширення такої діяльності. Наприклад, у разі війни може збільшуватися кількість біженців і ВПО, які потребують допомоги та підтримки, а також знижується рівень безпеки та стабільності, що створює умови для злочинної діяльності. Війна в Україні впливає на зростання вразливості окремих категорій населення, це у свою чергу призводить до того, що торгівцям людьми стало легше експлуатувати людей. Основні тенденції полягають у збільшенні кількості випадків торгівлі людьми, зменшенні кількості засобів захисту вразливих категорій населення та погіршенні економічної та соціальної ситуації в зоні конфлікту.

Провівши детальний аналіз торгівлі людьми в умовах воєн і збройних конфліктів щодо вразливості, вразливих груп населення і чинників вразливості, можна зробити наступні висновки.

По-перше, в контексті цього дослідження, вразливість – це стан особи або групи осіб, який виникає внаслідок взаємодії фізичних, соціальних, культурних,

економічних, політичних та екологічних чинників, що зумовлює зменшенню здатністю людини чинити опір будь-яким незаконним діям.

Вразливість до торгівлі людьми – це наявність і взаємодія чинників або обставин, які підвищують ризик людини до насильства, жорсткого поводження, експлуатації і торгівлі людьми.

По-друге, найбільш вразливими групами населення під час збройних конфліктів і воєн є: діти (діти без супроводу дорослих, діти розлучні зі своїми батьками, а також діти, які подорожують з дорослими, чий стосунки з дітьми неможливо перевірити), дівчата і жінки, чоловіки і хлопці, внутрішньо переміщені особи та біженці, люди, які проживають на непідконтрольних територіях уряду, особи з інвалідністю, особи похилого віку, люди з психічними розладами, меншини (український ромський народ, ЛГБТК+, кримські татари), іноземці, в тому числі особи без документів та без громадянства.

По-третє, основними чинниками вразливості до торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів і воєн є такі: стать людини, економічна нестабільність, безробіття, соціальна нерівність, війни і збройні конфлікти, погіршення верховенства права і безкарність, внутрішнє переміщення і біженство, низький рівень соціального захисту, досвід переживання травм, наявність озброєних угруповань, гуманітарна криза і соціально-економічний стрес, нерівність між різними групами населення, насильство, розпад сімей.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Час і місце проведення дослідження

Дослідження проводилось онлайн, але дані збиралися у 7 регіонах України, серед яких Київ, Вінниця, Львів, Харків, Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ протягом січня - квітня 2023 року. У рамках дослідження були проведені 7 напівструктурованих інтерв'ю з фахівцями у сфері протидії торгівлі людьми.

2.2 Етапи проведення дослідження

Проведення дослідження включало три етапи: підготовчий, основний та заключний.

На першому етапі (січень 2023 – березень 2023) було здійснено аналіз літератури, а саме наукових публікацій та звітів за результатами досліджень щодо вразливості до торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Окрім цього, було вивчено вразливі групи, чинники, які роблять людей більш вразливими до торгівлі людьми. На даному етапі було обрано якісний дизайн дослідження, визначено об'єкт дослідження, а також розроблено відповідні інструменти. Водночас підготовчий етап включав вибір організацій для проведення дослідження і встановлення з ними контакту.

На другому етапі (квітень 2023) було зібрано емпіричний матеріал – опитано 7 фахівців із сфери протидії торгівлі людьми про їхній досвід роботи, чинники вразливості, вразливі групи і заходи, спрямовані на протидію торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Опитування респондентів було здійснено шляхом проведення напівструктурованих інтерв'ю.

Третій, заключний етап (квітень 2023 – травень 2023) полягав у детальному аналізі отриманих даних. Було здійснено узагальнення результатів та сформульовано висновки.

2.3 Процедура проведення дослідження

У результаті опрацювання наукових джерел було сформовано об'єкт та предмет дослідження, а також обрано методи збору емпіричної інформації – напівструктуровані індивідуальні інтерв'ю, які, з огляду на війну в Україні, було проведено з використанням платформи Zoom. На основі отриманої інформації було розроблено інструмент дослідження та обрано організації, що працюють із проблемою торгівлі людьми, для проведення збору даних. При відборі респондентів важливим критерієм було знайти фахівців, які безпосередньо займаються практичною діяльністю. Важливою також була готовність фахівців поділитися своїм досвідом для використання у дослідженні. Вік та освіта респондентів не бралися до уваги. Таким чином, вибірка формувалася за принципами зручності та доступності. Загалом було опитано 7 респондентів. До участі у дослідженні було запрошено 14 респондентів. В процесі рекрутингу 6 потенційних організацій так і не відповіли на запрошення на участь та 1 учасник не взяв участь у дослідженні після того, як з ним було узгоджено дату та час проведення інтерв'ю. Домовленість про інтерв'ю здійснювалася у режимі переписки у індивідуальних чатах у Telegram, Instagram, Facebook, а також через електронну пошту. Під час запрошення учасників до участі у дослідженні, їм повідомлялося про його тему, мету та особливості проведення, а також про форму проведення інтерв'ю, його тривалість.

Окрім цього, під час запрошення наголошувалося, що інтерв'ю буде проведено на засадах конфіденційності. Після отримання згоди на участь у дослідженні, з учасниками узгоджувався день та час проведення інтерв'ю. Перед проведенням інтерв'ю респондентам оголошувалося вступне слово, у якому їх було проінформовано про причину, з якої вони потрапили до вибірки дослідження, а також тему дослідження та його мету. Також було отримано усну поінформовану згоду учасників на участь у дослідженні.

Респондентів було повідомлено про особливості висвітлення результатів дослідження, а також про дотримання принципів конфіденційності, а саме: нерозголошення особистих даних респондентів та видалення файлу із аудіозаписом інтерв'ю після захисту роботи. Усі респонденти, у випадку проведення інтерв'ю у форматі індивідуальних відеоконференцій Zoom погодилися на використання диктофону для здійснення аудіозапису інтерв'ю. Також респондентам було повідомлено про те, що вони можуть уточнювати запитання, відмовлятися від відповіді на них у випадку, якщо не бажатимуть відповідати, а також відмовитися від участі у дослідженні у будь-який момент. Окрім цього, респондентів було поінформовано про можливість отримати результати дослідження після його завершення, якщо вони виявлять таке бажання.

Перед збором даних було проведено одне пілотне опитування. Після внесення стилістичних корективів до інструменту дослідження, було розпочато безпосередній збір даних. Інтерв'ю у формі онлайн-зустрічей тривали в середньому 40 хвилин.

2.4 Методи та інструменти дослідження

Для збору інформації, необхідної для дослідження, було використано якісний дизайн. Було обрано основним методом збору даних – опитування, а саме метод напіструктурованого інтерв'ю. Цей метод було обрано, тому що він сприяє глибшому вивченню практичної роботи фахівців із протидії торгівлі людьми. За допомогою застосування даного методу вдалося з'ясувати, заходи, спрямовані на протидію торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Також було виявлено вразливі групи і чинники вразливості до торгівлі людьми під час війни в Україні.

Під час проведення дослідження було використано гайд для напіструктурованого інтерв'ю, питання у якому були побудовані на основі аналізованої наукової літератури і завдань дослідження.

Гайд складався з чотирьох блоків запитань, що включали до себе ключові та уточнюючі запитання. Перший блок передбачав привітання з респондентом, висловлення йому подяки за участь та пояснення процедури захисту особистих даних і стосувався соціально-демографічних характеристик. Цей блок мав на меті проінформувати респондента про дослідження, а також дізнатися про посаду, досвід роботи і напрямки роботи в сфері протидії торгівлі людьми.

Питання другого блоку стосувалися вразливості до торгівлі людьми під час війни в Україні. У цьому блоці увага була спрямована на виявлення найбільш вразливих груп населення до торгівлі людьми в умовах війни, а також чинники, що робить людей більш вразливими до цього явища в умовах війни.

Третій блок – заходи із протидії торгівлі людьми під час війни в Україні. Основним завданням було з'ясувати, які заходи із протидії торгівлі людьми роблять громадські організації в Україні.

Четвертий блок запитань стосувався рекомендацій та методів покращення системи реагування на випадки торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Даний блок мав на меті з'ясувати думку фахівців щодо дій, які мають бути вжиті з боку громадських організацій, щоб зменшити ризик торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

Приклад інструмента дослідження надано у додатку А.

2.5 Характеристика вибірки

До дослідження були залучені фахівці, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми. Одним із важливих критерій відбору респондентів була доступність. Всього до аналізу було включено інтерв'ю 7 респондентів. У таблиці 2.5.1 наведено соціально-демографічні характеристики вибірки дослідження.

Таблиця 2.5.1. Характеристика респондентів

№	Місце роботи	Стать	Місто	Досвід роботи у сфері протидії торгівлі людьми
1.1	ГО «Ла Страда – Україна»	Жіноча	Київ	25 років
1.2	ВОПО «Джерело Надії»	Жіноча	Вінниця	7,5 років
1.3	ВОПО «Джерело Надії»	Жіноча	Вінниця	3 роки
1.4	ГО «A21 Ukraine»	Жіноча	Київ	10 років
1.5	ГО «Жіночі перспективи»	Жіноча	Львів	24 роки
1.6	ГО «Чистий Аркуш»	Чоловіча	Харків	11 років
1.7	ІОМ Ukraine	Жіноча	Київ, Івано-Франківськ, Тернопіль, Чернівці	9 років

Відповідно до табл. 2.5.1, опитані фахівці, які працюють у напрямі протидії торгівлі людьми, респонденти працюють у різних містах України, серед яких Київ, Вінниця, Львів, Харків, Тернопіль, Чернівці, Івано-Франківськ. Загальна кількість стажу роботи у сфері протидії торгівлі людьми становить 3 - 25 років.

2.6 Етичні засади та труднощі дослідження

Дослідження було проведено згідно з дотриманням принципів дослідницької етики. Усі респонденти були ознайомлені з метою дослідження та умовами зберігання та обробки даних. Усі респонденти надали свою згоду на участь у дослідженні та запис інтерв'ю на диктофон. Під час дослідження було гарантовано конфіденційність особистих даних респондентів та використання отриманої інформації виключно для цілей дослідження. Доступ до інформації мали лише дві ключові особи: дослідник і науковий керівник.

Найбільше труднощів виникало на етапі рекрутингу респондентів. Було здійснено звернення до 14 громадських організацій, що здійснюють свою діяльність у сфері протидії торгівлі людьми, з яких відповіли на запит лише 8. Пошук респондентів за допомогою соціальних мереж займав досить багато часу, тому що на сайтах організацій інколи відображена не повна інформація. У деяких з організацій зазначена лише електронна пошта, але не усі організації на неї не відповідали. Якщо казати про соціальні мережі (Telegram, Instagram, Facebook) і номери мобільних телефонів, то так комунікація відбувалась набагато швидше, але, також, у деяких організаціях зазначений недійсний номер телефону.

2.7 Концептуалізація та операціоналізація понять

Торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із

застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином (ККУ, ст.1)

Вразливість – це стан особи або групи осіб, який виникає внаслідок взаємодії фізичних, соціальних, культурних, економічних, політичних та екологічних чинників, що зумовлює зменшенню здатністю людини чинити опір будь-яким незаконним діям.

Вразливість до торгівлі людьми – це наявність і взаємодія чинників або обставин, які підвищують ризик людини до насильства, жорсткого поводження, експлуатації і торгівлі людьми.

Вразливість до торгівлі людьми в умовах війни – стан особи або групи, який виникає внаслідок впливу війни, спричинене різними чинниками, такими як руйнування інфраструктури, відсутність безпеки, що підвищує ризик особи чи групи людей потрапити у ситуацію торгівлі людьми.

Вразливі до торгівлі людьми групи населення – це особи чи сім'ї, які мають вищий ризик потрапляння у торгівлю людьми чи експлуатацію через вплив несприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників.

Чинники вразливості до торгівлі людьми – це певні умови, які підвищують ризик особистості або групи людей потрапити у експлуатацію або торгівлю людьми.

Біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Особи, які отримали тимчасовий захист – це люди, які були примусово переміщені з рідної країни через переслідування, війну або насильство і отримали тимчасовий захист в іншій країні (Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, 2023, ст.1).

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) - це люди, які змушені покинути свої домівки або місця постійного проживання внаслідок конфлікту, насильства, природних катастроф, порушень прав людини або інших небезпечних ситуацій, але залишаються в межах своєї власної країни.

Економічна вразливість: низький рівень доходів, відсутність роботи, зміна працевлаштування через війну, неможливість фінансово забезпечити своє життя та життя своєї родини.

Соціальна вразливість: біженство, внутрішнє переміщення, сімейна розлука, самотність, належність до меншини.

Психологічна вразливість: тривожність, депресія, посттравматичний стрес, зневіра в майбутньому, відчуття безпорадності.

Фізична вразливість: вік (діти, люди похилого віку), хвороби, інвалідність, незадоволення основних потреб.

Гендерна вразливість: нерівність між чоловіками і жінками, наявність стереотипів та дискримінації, наявність сексуальної та гендерної насильницької поведінки.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА ВРАЗЛИВОСТІ ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1 Вразливі до торгівлі людьми групи населення

П'ять із 7 респондентів зазначили, що вразливими до торгівлі людьми є всі, тому не можна виділити конкретну категорію людей, які є найбільш вразливими, але можна виділити тих людей, які є більш вразливими за інших.

*«...в умовах повномасштабної війни, вразливі в принципі є всі...»
(респондент 1.1)*

Одна із фахівчинь наголосила на тому, що наразі не можна виділити або сказати, які категорії населення є більш вразливими.

«Насправді, це питання дуже зараз стирається, і якщо говорити про тенденції до війни, то тоді більше можна було окреслювати якісь безпосередньо категорії населення» (респондент 1.7)

При аналізі відповідей на запитання: «Як Ви гадаєте, які групи населення є найбільш вразливими до торгівлі людьми під час війни в Україні й чому саме ці?», можна виділити декілька основних груп.

Однією із найбільш вразливих до торгівлі людьми груп в умовах війни в Україні майже усі респонденти (6 з 7) **назвали внутрішньо переміщених осіб**. Ця вразливість, на їх думку пов'язана з втратою майна, роботи, стабільного доходу, місця проживання і в деяких випадках – документів. Ці люди змушені переміщатися на територію України, де все для них є новим, відсутня інформація про доступні ресурси та втрачені соціальні контакти.

«Мабуть, все таки найбільш зараз це внутрішньо переміщені особи...люди, в яких зараз надмірна вразливість, втратили майно, втратили дохід, роботу, немає куди цим людям вертатися...» (респондент 1.2)

«Серед вразливих груп це, звичайно, ВПО, оскільки вони переміщені в незнайоме їм місце, вони в скрутних обставинах, вони дуже часто залишили свій

дім з мінімальним багажем, інколи без документів, тому звичайно вони є надзвичайно вразливими, оскільки будуть шукати житло, роботу, особливо в разі втрати документів вони є надзвичайно вразливими до нелегального працевлаштування і, звичайно, до експлуатації...» (респондент 1.4)

«Безумовно, бо офіційні дані зараз говорять про 5 мільйонів осіб, з яких, напевно, не менше 3 мільйонів це якраз жінки...» (респондент 1.5)

Люди, які виїхали з України через війну (вимушено переміщені особи) (переважно жінки і діти, бо більшість з них мала таку можливість виїхати за кордон, в порівнянні з чоловіками) є також вразливими і про це зазначили 5 із 7 респондентів. На думку фахівців, жінки і діти є надзвичайно вразливими до торгівлі людьми перебуваючи у важкому фізичному і психологічному стані. Вони можуть не знати іншої мови, культури, бути необізнаними щодо своїх прав в іншій країні і законів, можуть бути відсутні певні документи, відчувати безнадію, що гірше вже не може бути, що все вже погане що мало статися, воно вже сталося, немає що втрачати, тому ці фактори дуже впливають.

«Серед біженців в інших країнах можна виділити жінок і дітей, вони незахищені, без підтримки чоловічої сили... вони надзвичайно вразливі як фізично, так і емоційно, так і в фінансовому плані» (респондент 1.4)

«Українці і українки, які перетинають, які виїжджають за кордон...у людей відсутні певні документи чи відсутні всі документи, мають складний психологічний стан, вони більш уразливі до потрапляння» (респондент 1.6)

«...перебуваючи в важкому психологічному і емоційному стані, людям важко оцінити всі ризики, тому дійсно вони можуть погоджуватися на будь-які пропозиції...» (респондент 1.1)

Люди, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або на територіях, де ведуться активні бойові дії є надзвичайно вразливими до торгівлі людьми і експлуатації про це зазначили 4 із 7 фахівців. Їх вразливість пов'язана з погіршенням стану здоров'я (як психосоматичного, так і фізичного), обмеженим доступом до основних потреб і послуг, відчуттям безнадії і безпорадності.

«...люди місяцями, тижнями не виходили з підвалів, внаслідок чого, запалення легень, нирки, суглоби...погіршення стану здоров'я тягне за собою збільшення витрат на медикаменти, лікування, обстеження...» (респондент 1.3).

«...дуже часто, якщо вони особливо вони з території, які тимчасово окуповані, вони фактично відірвані від свого життя, свого, скажімо так, своєї структури соціальних і професійних зв'язків...» (респондент 1.1).

«Напевно, це найбільш уразливі зараз люди, їх менше по кількості, ніж тих, хто виїхав, але вони в гіршому стані точно, тому що там немає можливості ні відмовитися, ні втекти...» (респондент 1.5)

Діти, які перебувають на тимчасово окупованих територіях; діти, які переміщені самі, або у супроводі людей, яким не можна довіряти; діти, які втратили батьків є вразливими до торгівлі людьми під час війни і можна побачити, що зараз більше дітей з'являється на вулицях, з'явилась нова тенденція щодо благодійної діяльності, але для дітей тут є певні загрози, бо ми не можемо точно бути впевненими, чи за власним бажанням дитина погоджується на це, чи її змушують до цього.

«...якщо ми розглядаємо трудову експлуатацію, ТЛ, то діти є вразливими виключно на окупованій території. Сексуальна експлуатація і на окупованій території і після їх примусової депортації. Насправді, діти вразливі і після перетину кордону дружніми країнами, проте таких випадків, на сьогодні, зафіксовано не було...» (респондент 1.6)

«Те саме ми можемо спостерігати серед дітей, які втратили батьків, які переміщені самі, які переміщені у супроводі людей, яким не можна довіряти...тут є багато ризиків... ми зараз бачимо, що з'явилась нова тенденція і це збори на благодійність, але, одна справа, коли дитина це дійсно робить і це є її вибір і бажання, але ми ніколи не знаємо, чи це точно бажання дитини, чи не використовують її в цьому, чи не використовується маніпуляція...так само про миття фар, продавання квітів, коли діти бігають по різним проїжджим частинам, то не ок...» (респондент 1.7)

Всередині країни зараз, на думку фахівців, **чоловіки** є вразливими, бо наразі за кордон виїжджають переважно жінки, якщо вони потрапили там до ситуації торгівлі людьми, то про ці факти поки що не відомо. Чоловіки здебільшого залишились і шукають роботу, вони більше погоджуються на ризиковані пропозиції, а також суспільство частіше їх осуджує.

Новою групою, яка є вразливою і починає тільки з'являтися – це чоловіки призовного віку. Для того, щоб працевлаштуватися офіційно, потрібен військовий квиток. Є категорії чоловіків, які бояться мобілізації і не підуть у військкомат за цими документами, тому вони будуть погоджуватися на ризиковані пропозиції, так само про корупційні схеми виїзду за кордон і там знаходження різних ризикованих пропозицій. Чоловіки, які нелегально виїхали за кордон, не можуть офіційно працевлаштуватися в іншій країні, тому можуть бути більш вразливими до експлуатації і торгівлі людьми.

«Є і певна статистика, і зі спостережень нашої організації, здебільшого все ж таки це чоловіки, чоловіки працездатного віку, які потрапляють до ситуації трудової експлуатації, примусової праці. Таким чином, жінки рідше. Чому саме так» (респондент 1.3)

«Ще одна група, яка починає з'являтися, але ще не є уніфікованою статистики, це чоловіки призовного віку, з часом це може стати дуже великою проблемою....» (респондент 1.7)

«Ще одна з категорій - це чоловіки ВПО, бо, по-перше, це можливий суспільний осуд, а, по-друге, вони скоріше погоджуються на неофіційну роботу для того, щоб уникати додаткових питань, їм простіше потрапити на шахраїв, на експлуаторів, які можливо торгівці людьми....» (респондент 1.6)

За словами однієї із респондентів, громадяни третіх країн є надзвичайно вразливими до потрапляння у ситуацію ТЛ. Вона зазначила, що українцям в Європі або інших країнах надається дуже активна підтримка, проте громадянам 3-х країн така підтримка практично не надається і надзвичайно важко їм отримати захист, тимчасовий прихисток в інших країнах, тому вони залишаються в Європі нелегально, не будуть отримувати цей прихисток і просто

будуть десь проживати, а це значить, що вони також є надзвичайно вразливою групою для експлуатації.

«Ще одна група, яка є надзвичайно вразливою - громадяни 3-ix країн. Це, наприклад, студенти, або інші громадяни, які приїхали на роботу в Україну, наприклад, з африканських країн, з Індії, з Близького сходу, які навчалися, або працювали в Україні і через війну були змушені перетинати кордон» (респондент 1.4)

На питання «Чи змінилась ситуація, якщо порівнювати до 2014, з 2014 – 2022 роки і після лютого 2022, тобто після початку повномасштабної війни?», більшість респондентів зазначили, що так (6 із 7). До 2014 року переважно вразливими були - були жінки і діти, чоловіки, які мали сім'ю і не могли її прогодувати і шукали працевлаштування, і такої групи, як ВПО фактично не було, після початку агресії в 2014 році додалась група ВПО, після повномасштабного вторгнення у 2022 році додалась група саме вимушено переміщених людей за кордон. Ось ці дві останні групи їх вразливість посилена тим, що вони фактично втратили усе і опинилися в дуже в скрутних обставинах в новому для них місці, інколи без знання мови, культури, законів тієї чи іншої країни. Також один із респондентів зазначив, що лише змінюються форми експлуатації, тому неважливо це діти, дорослі, чоловіки чи жінки, усі є вразливими.

«Звичайно змінилися, тому що якщо до 2014 року, в основному вразливими категоріями були жінки і діти, чоловіки, які мали сім'ю і не могли її прогодувати і шукали працевлаштування, то після початку агресії в 2014 році, додалась група ВПО, яка є дуже вразливою групою, і вже після повномасштабного вторгнення у 2022 році додалась група саме біженців за кордон...» (респондент 1.4)

«До 2014 року в Україні ВПО, як такої категорії населення не було, а ті люди, які вимушено переміщені, дехто з них потрапляють під категорію вразливості. І з 2014 року і з лютого 2022 року - ВПО є вразливими до потрапляння...На сьогодні, ті люди, які знаходяться або були в окупації, це вразливі люди до потрапляння. Діти, дорослі, чоловіки, жінки, неважливо..., лише

змінюються форми експлуатації насправді виключно від віку і статі» (респондент 1.6)

Одна фахівчиня зазначила, що до початку повномасштабної війни можна було більше виділити категорії, які є вразливими і це були студенти та учні вищих технічних навчальних закладів, безробітні або люди, які в активному пошуку роботи, чоловіки (більше 60%) і молоді люди. Це також могли бути люди у конфлікті із законом і це група високого ризику, якщо порівнювати результати різних досліджень, ці групи вони швидше готові погодитися на ризиковані пропозиції, ніж інші. До війни це завжди були основні категорії населення, з якими працювали, але з початку війни кожен може стати уразливим і немає чіткого розподілу, бо війна дуже вплинула на різні категорії населення і всі мають тенденції до ризикованої поведінки.

«..війна має так само важливий і значний вплив як на населення, яке переміщене, так і населення в громадах...стосовно гендеру, ми не можемо сказати, що жінки, які поїхали зараз в країни Європи і в інші країни, що вони значно більш вразливі, ніж, наприклад, чоловіки, які зараз через певні складнощі, через офіційне працевлаштування у зв'язку з мобілізацією, чи вони не готові більше на ризиковані ситуації, або люди, які мають повністю зруйноване майно, які не мають рідних, які знаходяться абсолютно в невизначеній ситуації, чи вони не є менш вразливими, ніж ті, які поїхали за кордон і мають там статус біженця, отримують виплати і знаходяться в більш безпечних умовах...» (респондент 1.7)

Отже, немає єдиного портрету постраждалого від торгівлі людьми, а це значить, що ми усі є потенційно вразливими до потрапляння у експлуатацію і торгівлю людьми. Серед найбільш вразливих категорій населення можна виділити ВПО і вимушено переміщених людей, жінки, які виїхали за кордон, чоловіки, які залишились в Україні, чоловіки призовного віку, діти, люди які перебувають на тимчасово окупованих територіях, люди, які нелегально виїхали за кордон, громадяни третіх країн.

3.2 Чинники вразливості до торгівлі людьми в умовах війни в Україні

Один із респондентів зауважив, що з одного боку, чим більший дисбаланс зараз, то під час цього дисбалансу проявляється і найкраще і найгірше в людській природі.

«Так само ми бачимо як люди волонтерять і донатять, просто неймовірні, і при цьому, збільшилася кількість випадків шахрайства і так само експлуатації людей, так само і ТЛ, різних форм насильства...» (респондент 1.6)

Існує ряд чинників, які роблять людей більш вразливими до потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. У таблиці 3.2.1. і 3.2.2 нижче наведено основні чинники вразливості на макро і мікро рівнях.

Табл. 3.2.1 Чинники вразливості на макрорівні

Рівень	Макрорівень	
Складові рівня	Міжнародний контекст	Національний контекст
Чинники	<ul style="list-style-type: none"> • Війна • Економічна нестабільність • Перебування у таборах 	
	<ul style="list-style-type: none"> • переміщення, міграція • мовний бар'єр • необізнаність щодо прав у іншій країні • нелегальне працевлаштування • відсутність співпраці та взаємодії з іншими країнами • проникність кордонів 	<ul style="list-style-type: none"> • внутрішнє переміщення • високий рівень безробіття

Табл. 3.2.2 Чинники вразливості на мікрорівні

Рівень	Мікро рівень		
Складові рівня	Громада	Сім'я	Людина
Чинники	<ul style="list-style-type: none"> • Економічна нестабільність 		

<ul style="list-style-type: none"> • Стигматизація • Дискримінація • Не працює національний механізм взаємодії 	<ul style="list-style-type: none"> • Насильство • розпад сімей • Втрата можливості працевлаштуватися • Хвороба або смерть одного із членів родини 	<ul style="list-style-type: none"> • Погіршення психічного і фізичного здоров'я • Відсутність документів • Стан невизначеності, тривоги, страху • Стрес • Відсутність документів • Втрата роботи і доходу
---	---	---

Усі респонденти зазначили, що економічний чинник є найголовнішим для людини у прийнятті рішень і він проявляється як на макрорівні, так і на мікрорівні. Цей чинник був як до повномасштабної війни, але він так само залишається актуальним і під час. Люди втрачають роботу, немає можливості працевлаштуватися, тому вони шукають хоч якусь можливість, щоб заробити кошти, що робить їх дуже вразливими до потрапляння у торгівлю людьми.

«в умовах повномасштабної війни дуже важливим відіграє економічний фактор, те що людина, або втратила роботу, або втратила якесь джерело доходу, не може влаштуватися і відповідно все одно: "Хочеш, не хочеш, але жити якось потрібно, кошти потрібні", тому відповідно починають шукати в принципі будь-яку роботу..» (респондент 1.1)

«Основний фактор - економічний, і він завжди був як до війни, тому це не є щось нове пов'язане з війною, але цей фактор є завжди вирішальним в прийнятті рішень. Скільки б людина не знала про безпечні правила, як не робити, якщо немає коштів прогодувати свою сім'ю чи немає взагалі можливості, то людина буде щось шукати..» (респондент 1.7)

На міжнародному рівні варто виділити такі чинники вразливості людей до торгівлі людьми і експлуатації: переміщення, міграція, мовний бар'єр, необізнаність щодо прав у іншій країні, нелегальне працевлаштування, відсутність співпраці та взаємодії з іншими країнами, проникність кордонів.

Про чинники **переміщення і міграцію** зазначили 7 із 7 респондентів, він дуже впливає на підвищення вразливості у людини і це пов'язано з мінімізацією соціальних контактів і підтримки, мовним бар'єром, необізнаністю людини щодо своїх прав, правил і законів у іншій країні. Дуже часто людина може перебувати у важкому психологічному і емоційному стані, втратити надію у майбутнє.

«...може така думка існувати, що гірше вже не може бути, що все вже погане що мало статися, воно вже сталося, немає що втратити...людина може не знати мови, правил процедур законодавства цієї країни, на які права вона може розраховувати...без документів, без заощаджень, без особистих речей, без нічого, перебуваючи в стресовій ситуації, взагалі не завжди розуміючи куди вони їдуть, в яку країну, в яке місто, де вони взагалі опиняться, хтось їм пропонував ось тут поїсти, тут десь переночувати і будучи в такому стані, вони дійсно могли, і це зрозуміло, вони погоджувалися на те, що є тут і зараз...»
(респондент 1.1)

Один із респондентів зазначив, що також чинником, який підвищує вразливість людей є - **проникність кордонів і відсутність нормальної співпраці та взаємодії з іншими країнами**. Фахівчиня пояснила це тим, що коли кордону не існує, то людину фактично можуть вивезти куди-завгодно (наприклад, як це робить рф)

«...Ну, безумовно, це взагалі проникність кордонів або положення, коли з окупованих областей вивозять людей, в тому числі дітей в невідомому напрямку і що з ними роблять і де вони знаходяться, в якому становищі, ніхто не знає»
(респондент 1.5)

«Ми, власне, до війни не отримували багато взаємодії і зворотнього зв'язку оперативного з РФ. І це завжди було таким достатньо складним процесом, щоби здобути інформацію, передати інформацію або разом працювати над виявленням злочинної групи або поверненням постраждалих» (респондент 1.5)

Також є дві протилежні думки стосовно таборів тимчасового перебування вимушено переміщених людей. Двоє респондентів зазначили, що табори, шелтери і місця тимчасового перебування є також небезпечним місцем для

людей, що посилює їх вразливість. Вони обґрунтували це тим, що у цих таборах живуть дуже багато людей різного віку і походження, з різними потребами і захистом, тому ці люди швидше будуть шукати собі житло окремо навіть, якщо це будуть ризиковані пропозиції.

«... там живе 100 більше менше людей, кожен зі своїм життям, з цим як вони це звикли робити, зі своїми особливостями, коли є діти, немає дітей, є тварини, люди, які потребують особового захисту, ну, звичайно, що будуть жити 1 – 3 дні, тиждень, місяць, але якщо це тягнеться дуже довго, звичайно що людина буде шукати якісь можливості трохи краще влаштуватися, тому шансів, що людина погодиться звичайно дуже багато..» (респондент 1.1)

«Українці й українки можуть потрапити на вербувальників при пошуку роботи. В таборах для біженців, в місцях компактного поселення як в Україні, так і в інших країнах це є місця потенційного додаткового ризику, ось були випадки...» (респондент 1.6)

Один із респондентів, навпаки, зазначив, що знаходячись у колективному поселенні інколи навіть буде безпечніше, ніж ти живеш один і респондентка пояснила, якщо людина має якусь пропозицію роботи, то вона у колективному центрі спитається когось і, можливо, навіть вони між собою це обговорять і колективним розумом прийдуть до висновку, що це, наприклад, ризиковано.

«І в принципі, коли людина, наприклад, знаходиться в колективному поселенні, то ризик потрапити кудись він може бути навіть нижче, ніж коли людина знаходиться сама...» (респондент 1.7)

На національному рівні це - внутрішнє переміщення, відсутність документів, високий рівень безробіття.

Ситуація внутрішнього переміщення робить людей надзвичайно вразливими і це зазначили 4 із 7 респондентів. Їх вразливість пов'язана із втратою майна, втратою роботи і доходів, відсутністю соціальних зв'язків на новому місці проживання, втратою стабільності.

«Переважно звичайно втрата майна, втрата доходу, втрата роботи... коли людина немає нічого і переїжджає до нового місця проживання, вона є

вразливою за всіма ознаками... немає зв'язків соціальних на новому місці проживання, і часто тут можна потрапити в пастку, якщо надмірно довіряєш людям, то пастка якраз таки потрапляння в експлуатацію чи в ситуації торгівлі людьми» (респондент 1.2)

«Це втрата постійного місця проживання, втрата стабільності взагалі, втрата тих позитків, того фінансового статку, на який вони могли розраховувати, планувати своє майбутнє» (респондент 1.4)

«Звичайно, фактор переміщення, він завжди є, тобто, якщо аналізувати попередні контексти військових різних конфліктів, то завжди фактор переміщення, тому що люди, наприклад, на окупованих територіях абсолютно незахищені стосовно їх прав. Вже були такі кейси, коли змушували копати траншею, готувати, займатися похованням цивільних людей.....це стосовно експлуатації на окупованих територіях..» (респондент 1.7)

Також в умовах війни в Україні високий рівень безробіття є одним із основних чинників, яке підвищує вразливість людей.

«...один із чинників - безробіття, яке в тому числі спричинено війною..... От і також необхідність орендувати житло, відсутність власного житла, якщо говорити про ВПО, це теж робить їх неймовірно вразливими...» (респондент 1.3)

Якщо казати про мікрорівень, то тут можна виділити три рівні: громада, родина і людина.

На рівні громад ми можемо побачити наступні чинники, які роблять людей більш вразливими, а саме:

1. Не працює національний механізм взаємодії, який є в основі роботи у сфері протидії торгівлі людьми, через брак діючих і активних суб'єктів.

«...багато є громад у Львівській області, які не мають своїх навіть соціальних працівників, вони залучають, наприклад, з Центру надання соціальної допомоги колишнього районного центру чи теперішнього районного центру, але що таке людина, яка тут не живе в цій громаді, яка не знає цю громаду і яка за

якісь там невеликі гроші має щось там якусь роботу робити...не можна з одного соціального працівника спитатися за всі напрямки соціальної роботи, якщо тим більше це соціальний працівник (ця) взагалі не є жителем(кою) цієї громади...» (респондент 1.5)

2. У громадах часто можна побачити стигматизацію і дискримінацію щодо ВПО через відмінність у різних поглядах на життя і навіть через культуру, яка безумовно відрізняється у східній і західній Україні.

«Вони так і називаються. Так, ви не такі, ви не йдете до церкви. Ви в неділю вийшли город сапати, або повісили білизну, релігійність зовсім іншого рівня, духовні якісь речі. Вони теж звички, ритуали вони зовсім інакші. І тому людям з цим складно. Навіть мова» (респондент 1.5)

«на рівні громади це різного роду стигматизація і стереотипне бачення тої чи іншої групи населення. Воно значно сильніше буде проявлятися після нашої перемоги над окупантами, але сьогодні воно також проявляється...» (респондент 1.6)

«...стигматизації чи ставлення...були випадки, коли місцевим платять більше зарплату або платять меншу зарплату за ту ж саму роботу. Це насправді ми не назвемо ТЛ, але це теж вже є порушенням трудових прав. Це теж вже є таким самим шляхом до експлуатації...не хочуть працювати, бо вони є лише на короткотерміновий час, а потім вони всі хочуть повернутися до себе додому» (респондент 1.7)

На рівні родини чи сім'ї це: насильство у родині, втрата можливості працювати, смерть чи хвороба близьких. Насильство у родині, особливо якщо люди тікають від цієї проблеми, цього явища. Жінки, які вдома переживали насильство, але доведені до відчаю, вони тікають від кривдника, але залишаються без даху над головою і це робить їх надзвичайно вразливими, бо вони залишаються без засобів до існування, а якщо ще й з дітьми, то людина починає шукати заробіток. Респонденти зазначили, щоб під час війни цей чинник, напевно, став ще більш впливовий.

«...якщо є явище насильства в сім'ї, то це також може бути вразливість...» (респондент 1.2)

«Ситуація домашнього насильства є великим ризиком того, що людина може потрапити у ситуації торгівлі людьми, на жаль, психологічна напруга в родині зростає» (респондент 1.3)

«Одним фактором ризику дуже сильним для людей, для жінок особливо, є факти домашнього насильства. Воно нікуди не ділася під час війни воно, навпаки, загострилося...» (респондент 1.5)

Для родин також характерна втрата можливості працевлаштуватися, бо якщо немає постійного доходу, а треба годувати свої родину, то люди будуть їхати і шукати можливості заробити, то це теж є великим ризиком для людей.

«війна спричинили великий рівень безробіття і скритого, і офіційного. А як люди лишаються без доходу? Ну то вони його будуть шукати будь-де навіть якщо він сумнівний» (респондент 1.5)

«Це знов таки положення конкретної родини матеріальне. До уваги треба брати, якщо це багатодітна родина, чи має вона вік, стать і рівень доходу, щоб утримувати всіх своїх членів.. дохід, стан соціальний, наявність хвороби, кількість дітей...» (респондент 1.2)

Смерть чи хвороба близької людини також підвищує вразливість людей, бо через ці чинники людина втрачає сенс життя і буде намагатися зробити усе необхідне, щоб врятувати свою близьку людину, буде погоджуватися на ризиковані пропозиції, щоб допомогти.

«Смерть близької людини також робити тебе дуже вразливим, бо людина втрачає сенс життя. Хвороба близьких так само да, коли внаслідок війни хтось отримав поранення і людина б'ється, партнер партнерка головою об стінку, щоб щось заробити, тому і знов таки приймає ризиковані рішення» (респондент 1.3)

«На рівні сім'ї це складне матеріальне становище, захворювання членів сім'ї, бо це є дуже сильним мотивом ризикувати і погоджуватися на незадекларовану працю і т.д...» (респондент 1.6)

На рівні людини можна казати про погіршення стану психічного і фізичного здоров'я (ампутація, поранення через війну), стан невизначеності, тривоги, страху, невпевненості, стрес, будь-який вид залежності, війна, відсутність або втрата роботи чи бізнесу, відсутність документів, втрата роботи і доходу, втрата свого бізнесу. Під час війни люди, які пережили стрес під час евакуації або ще перебуваючи на тимчасово окупованій території, або на територіях, де ведуться активні бойові дії, це негативно впливає на їх психічне здоров'я, так само і на фізичне. Через це людина не може приймати рішення більш зважено, людина може не перевіряти інформації і внаслідок цього стає більш вразливою.

«Внаслідок війни погіршився стан здоров'я багатьох людей, і місцевої громади, і ВПО...люди теж стають більш вразливими, бо він хворий чи вона не може шукати роботу, бо не дозволяє здоров'я, а лікувати не має за що. І в таких ситуаціях тут люди також можуть потрапити в таку сумну ситуацію...» (респондент 1.3)

«Ну на рівні людини, людину зараз взагалі війна позбавляє фундаменту.. А фундамент це що? Це є наша сталість.. Певно, там так почуття такі сталості. І якщо його немає, а його немає, ні, не може бути ні в жодній з областей України, це стан невизначеності, стан тривоги, страху, невпевненості...» (респондент 1.5)

«На рівні людини це психологічний стан, відсутність роботи і відсутність документів..»(респондент 1.6)

«В ситуації пропозицій ризикованих дуже важливі навички критичного мислення, то, якщо людина знаходиться в стресовій ситуації, то скільки б людина не знала інформації, як добре вона не була б освічена, у неї ця емоційна, психологічна напруга, вона дуже сильно впливає, ось це ментальне здоров'я, воно дуже сильно допомагає...» (респондент 1.7)

Через війну багато людей втрачають усвідомлення того, що вони можуть перебувати в експлуатації і часто вони можуть порівнювати експлуатацію з

війною, з тим що вбивають наших громадян, руйнуються міста, що це не так страшно, це не така велика проблема і це також є великим чинником вразливості.

«Це може будуть додаткові такі фактори вразливості, люди з тимчасово окупованих територій, або, де проходять зараз активні боеві дії, фактично це теж такий стан, коли можна собі думати, що з одного боку, нічого не тримає, гірше вже не буде, з іншого боку, можуть бути в такому стані, якщо людина перебуває в ситуації торгівлі людьми, особливо експлуатації трудової, вона може не оцінювати та не ідентифікувати цю ситуацію, як торгівля людьми і вважати, що порівняно з війною в країні, це взагалі не проблема..» (респондент 1.1.)

Ще одним таким надзвичайно великим фактором є невизначеність щодо свого майбутнього і майбутнього своїх дітей, тому що люди не знають, чого їм чекати від завтрашнього дня, вони не знають де будуть жити, працювати і не знають куди вони потраплять навіть коли вони переміщуються між країнами. Ця невизначеність і неможливість планувати своє майбутнє надзвичайно впливає на психологічний стан і робить людей ще більш вразливими.

«...невеликий відсоток знають куди вони їдуть і має когось, хто їх там зустрічає і допоможе їм влаштуватися, все-таки більшість їде за кордон, бо знають, що там є якась державна підтримка для українців і вони будуть шукати можливості вже там на місці, тобто вони не мають якоїсь підтримки заздалегідь і це теж такий досить великий фактор вразливості...» (респондент 1.4)

Отже, серед чинників вразливості до потрапляння у ситуації торгівлі людьми, було виявлено економічний, як один із найбільших чинників ризику.

На рівні людини можна казати про погіршення стану психічного і фізичного здоров'я (ампутація, поранення через війну), стан невизначеності, стан тривоги, страху, невпевненості, стрес, будь-який вид залежності, війна, відсутність або втрата роботи чи бізнесу, відсутність документів, втрата рідних, втрата роботи і доходу, втрата свого бізнесу. На рівні родин респонденти зазначили, що це розпад сімей, погіршення економічної складової в родині,

наси́льство. Смерть або хвороба близької людини буде прослідковуватися і на рівні сім'ї і на рівні людини.

На рівні громад ми можемо побачити, що не працює національний механізм взаємодії, а також спостерігається стигматизація і дискримінацію щодо ВПО.

У національному і міжнародному контекстах це: біженство і внутрішнє переміщення, мовний бар'єр, необізнаність щодо прав у іншій країні, нелегальне працевлаштування, відсутність нормальної співпраці та взаємодії з країнами, які були країнами призначення, проникність кордонів, відсутність документів, втрата можливості працевлаштуватися.

Усі 7 респондентів зазначили, що явище війни і збройних конфліктів впливає на вразливість людини як на макрорівні, так і на мікрорівні.

3.3 Заходи з протидії торгівлі людьми: досвід громадських організацій

В Україні громадські організації не зупиняли своєї роботи після початку повномасштабної війни і основними заходами є: превентивна робота, допомога постраждалим, робота з вразливими категоріями населення.

Раніше була можливість проводити вуличні акції і це привертало увагу людей, але зараз після початку війни, уся превентивна робота переходить в площину онлайн.

«...до Covid були поширені вуличні великі акції, лабіринти, перегляди кінофільмів, зараз ця превенція переходить в площину онлайн, починаючи від вебінарів, семінарів, лекцій, різних курсів, відеороликів, різноманітних анімацій, картинок....» (респондент 1.6)

Однією із проблемою є те, що багато профільних організацій, які протидіють торгівлі людьми, перейшли у надання гуманітарної допомоги, тому є проблема взагалі у виживанні громадських організацій.

«дуже багато соціальних надавачів послуг переключилися на видачу гуманітарної допомоги, дуже багато пішло держслужбовців, зміна місця проживання та зміна місця роботи...» (респондент 1.7)

«оскільки війна впливає, вплинула і продовжує впливати на все, то це і брак фахівців в контексті людей фізично на місцях, які мають певні зобов'язання і відповідно до цих повноважень мають реагувати, надавати допомогу і з іншого боку це брак підготовлених фахівців...» (респондент 1.1)

Превентивна робота відбувається у 7 із 7 організацій. Превентивна робота відбувається в таких напрямках: попередження й інформування стосовно ризиків потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. Розробляються різні інформаційні матеріали і відеоролики. Проводяться заходи через членів національної тренерської мережі у різних регіонах України щодо попередження як для фахівців, так і для широкої громадськості і для молоді.

«Великий компонент, в якому ми працюємо, це якраз превентивний напрямок, а він у нас працює невпинно і безупинно, незважаючи на бойові дії, тобто він у нас не зупинявся жоден день...» (респондент 1.7)

«З перших місяців дуже активно включилися ГО стосовно інформування про ризики і небезпеку, які права мають наші громадяни, які шукають тимчасовий притулок, різниця отримання статусу біженця чи отримання тимчасового притулку, чи які контакти, які організації працюють і можуть надавати допомогу...» (респондент 1.1)

«...працювали з ПТНЗ, з вищими навчальними закладами, школярами, старшими, розповідаючи про правила безпечної подорожі, правила безпечної міграції...» (респондент 1.2)

«Ми побачили гуманітарну катастрофу і зрозуміли, що треба робити прямо вже вчора, що ми вже запізнилися, що варто мати матеріали і розповсюджувати їх от уже, ми дуже активно включились в роботу, почали дуже багато розробляти превентивних матеріалів...розробили комікси-розмальовки для дітей ВПО і біженців від 3 до 10 років та від 6-12 років, створили посібник із безпечного працевлаштування, безпечних відносин і

навчально-методичний посібник для роботи з учнями середньої і старшої школи, розробили відео-семінар щодо безпечного працевлаштування» (респондент 1.4)

«з першого місяця війни ми друкували, роздавали, передавали на кордон, наша поліція міграційна, вони їздили по всіх пунктах перетину Львівської області по кордоні і всюди розповсюджували ці плакати, вивішували листівки в таких місцях, де люди можуть скористатися...» (респондент 1.5)

Робота гарячих ліній відбувалася активно і про це зазначили 2 із 7 респондентів. За допомогою гарячих ліній, фахівці консультували людей (переселенців, біженців, які їхали з України) щодо інформації про інші країни, яку допомогу вони можуть отримати.

«...гаряча лінія з попередження домашнього насильства, ТЛ, гендерної дискримінації, так само продовжує активно працювати..» (респондент 1.1)

«У нас функціонує національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, яка працювала без зупинок, була єдина гаряча лінія, яка стояла весь цей стан, який стресовий відбувся...» (респондент 1.7)

Організації також працюють із **вразливими категоріями населення** під час війни, впроваджують проекти з комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб і членів вразливих громад, які постраждали від впливу війни.

«проводяться різноманітні проекти щодо надання допомоги ВПО і вразливим особам з членів громади і це грошова допомога, можливість закупити критично найнеобхідніші речі для людини, для родини...» (респондент 1.2)

«продовжується робота з вразливими категоріями. Це різні активності в місцях компактного поселення з учнівською молоддю, з шукачами роботи, це проходить як державні, так і неурядові організації..» (респондент 1.6)

Навчання фахівців і партнерів, які працюють з проблемою протидії ТЛ. Проводяться онлайн заходи в центрах зайнятості, в соціальних службах для бенефіціарів, оф лайн заходи, проводиться навчання короткотривалі (декілька годин) для волонтерів, працівників соціальної сфери, для різних фахівців.

«...проводяться сесії, навчальні тренінги для ГО і партнерів не спеціалізованих, тобто тих, хто безпосередньо не займається явищем протидії торгівлі людьми...» (респондент 1.2)

«моніторинг діяльності і взаємодія з іншими суб'єктами та партнерами в інших країнах...» (респондент 1.1)

«це різні тренінги для співробітників і волонтерів...» (респондент 1.4)

«у Кропивницькому у нас було місяць назад навчання мультидисциплінарних команд, починаючи від волонтерів, соціальних служб, працівників правоохоронних органів, патрульної поліції, прокуратури, центрів зайнятості, представників ЦНАПів, які фактично можуть задати 1-2 питання додаткових і виявити потенційного постраждалого чи постраждалу, це розраховано і на подальшу превенцію і на подальшу ідентифікацію» (респондент 1.6)

«відбувається навчання фахівців професії "людина-людина" і державних і недержавних організацій, які фактично працюють в полях і мають доступ до вразливих категорій населення, їх навчання азам і загальної картини ТЛ для подальшої превенції і в майбутньому виявленню і перенаправленню» (респондент 1.6)

Один із респондентів також зазначив про **ідентифікацію** постраждалих під час війни в Україні.

«...починаючи від співбесіди, ідентифікацією через соціальні мережі постраждалих...» (респондент 1.6)

Надання допомоги постраждалим також відбувається в умовах війни в Україні і про це зазначили 2 із 7 організацій. Це відбувається цілий реінтеграційний комплекс постраждалих осіб.

«...надання їм повного комплексного підходу, комплексу послуг. Соціальні працівники, психологи, юристи, продукти харчування, ліки, житло, відновлення документів, інструмент для самозабезпечення і відкриття там власної справи...» (респондент 1.6)

Респонденти також зазначили про **адвокаційну діяльність** з протидії торгівлі людьми

«відбувається адвокаційна діяльність як на національному рівні, так і на міжнародному...» (респондент 1.1)

«...робота в п'яти областях, які увійшли до уваги коаліції адвокаційної. Миколаївська, Одеська і Херсонська області, які від початку повномасштабного вторгнення найбільше страждали від обстрілів, були або окуповані, або піддавались активним бойовим діям...» (респондент 1.2)

Також зараз проводиться **підсилення допомоги через налагодження національного механізму взаємодії.**

«Наша діяльність спрямована на те, щоб підсилити громади, підсилити райони, підсилити область, відновити діяльність координаційних рад, груп міждисциплінарних у громадах, для того, щоб люди могли отримувати допомогу, яка в принципі має надаватися на державному і на місцевому рівні» (респондент 1.2)

«...продовжуються проекти по розвитку, поширенню стабілізації роботи національного механізму взаємодії, тобто будемо знову вчити на ідентифікацію, на надання допомоги, знайомити із нашим законодавством...» (респондент 1.5)

Щодо питання ефективності заходів із протидії торгівлі людьми виникає складність, бо ефективність завжди було складно оцінити, а під час війни це ще складніше, тому наразі важко оцінити ефективність тих заходів, які впроваджуються. Ефективність надання допомоги та робота суб'єктів залежить від регіону і ситуації, які можуть значно відрізнятись. Інфраструктура та фахівці часто перевантажені, а їх розміщення та розташування залишаються гострою проблемою, особливо в разі конфліктів чи кризових ситуацій. Ефективність залежить від кількості людей, яку не завжди можуть врахувати наявні структури та інфраструктура.

«...якщо ми говоримо про регіони, які ближче до лінії фронту, люди багато виїхали, повернулись чи не повернулись, або ми говоримо про інші регіони більш

західні, ані структури, ані інфраструктура, не спроможність фахівців не була розрахована на таку кількість людей...розміщення залишається гострим завжди, тому навантаження на інфраструктуру, яка передбачалася або яка працює задля реагування на проблему ТЛ воно є більшим, ніж, воно може залежати від регіону, або часового періоду, це я кажу про ефективність» (респондент 1.1)

«дуже важко оцінити превентивну діяльність, тому що ми не можемо бачити результат тут і зараз, цю діяльність можна оцінити там через якийсь певний період часу, порівняти відсоток постраждалих і тд» (респондент 1.4)

«Я зараз по-філософськи...про це завжди буде рано казати і завжди на часі, бо ми, фахівці в цій галузі, оця профілактика вона ніколи не буде достатньою, прямо от ніколи, про це треба казати постійно...» (респондент 1.6)

Один із респондентів зазначив, що успішна превентивна діяльність буде тільки тоді, коли це буде регулярно, доступно і повторювано і виділив 3 маркери, за якими можна виміряти успішність. Це самоідентифікація або ідентифікація своїх близьких людей, обізнаність щодо явища торгівлі людьми і збільшення кількості звернень за консультаціями.

«Якщо ця інформація буде доступною для людей, то вона буде зрозумілою, повторюваною і постійною...» (респондент 1.6)

7 із 7 респондентів зазначили, що вразливість у їх роботі враховується і це проявляється у свідомому підході і трансляції інформації до різних груп людей.

«Вразливість береться до уваги, важливо до якої ЦА ця інформація доноситься, це елемент емоційності, наприклад, якщо підліткам нецікаво, то вони не будуть сидіти, вони пішли там в телефон, тобто їх увагу неможливо повернути іншим чином і там потрібні приклади і емоційність. З цією емоційністю треба бути сьогодні обережними, бо, сьогодні багато-хто є травмованими...» (респондент 1.6)

Отже, громадські організації, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми під час війни продовжують свою роботу і відбуваються такі заходи:

превентивна робота, надання допомоги постраждалим від експлуатації і торгівлі людьми, навчання інших організацій, що є не профільними, але допомагають у протидії явища торгівлі людьми, ця співпраця допомагає покращити координацію дій і забезпечити більш ефективну роботу у сфері протидії торгівлі людьми. Інформаційні кампанії спрямовані на попередження торгівлі людьми. Ці кампанії охоплюють різні аспекти і теми, включаючи про ризики, на які люди можуть натрапити від торговців людьми, розповідь про особливості роботи торговців людьми в умовах війни в Україні і за кордоном, відбувається також навчання молоді, що є дуже важливим.

ВИСНОВКИ

Вразливість – це стан особи або групи осіб, який виникає внаслідок взаємодії фізичних, соціальних, культурних, економічних, політичних та екологічних факторів, що зумовлює зменшенню здатністю людини чинити опір будь-яким незаконним діям. Вразливість до торгівлі людьми – це наявність і взаємодія чинників або обставин, які підвищують ризик людини до насильства, жорсткого поводження, експлуатації і торгівлі людьми. Вразливість до торгівлі людьми в умовах війни – стан особи або групи, який виникає внаслідок впливу війни, спричинене різними чинниками, такими як руйнування інфраструктури, відсутність безпеки, що підвищує ризик особи чи групи людей потрапити у ситуацію торгівлі людьми.

Групи населення, які є найбільш вразливими до торгівлі людьми в Україні є: дівчата і жінки; діти; чоловіки і хлопці; ВПО і біженці; люди, які нелегально виїхали за кордон; люди, які проживають на тимчасово окупованих територіях; люди з інвалідністю; меншини (український ромський народ, ЛГБТК+, кримські татари) і громадяни третіх країн. На сьогодні, не можна виділяти певну категорію людей, яка є більш чи менш вразливою, тому що, не можна бути певними, що жінки, які поїхали зараз в країни Європи значно більш вразливі, ніж чоловіки, які зараз знаходяться в Україні у зв'язку з мобілізацією і не готові більше на ризиковані ситуації, або люди, які мають повністю зруйноване майно, які не мають рідних, які знаходяться абсолютно в невизначеній ситуації, чи вони не є менш вразливими, ніж ті, які поїхали за кордон і мають статус біженця, отримують виплати і знаходяться в більш безпечних умовах.

Серед чинників, які збільшують ризик потрапляння в ситуації торгівлі людьми в Україні, економічний чинник визначено як один з найбільших. На рівні індивідуальної вразливості можна відзначити психічні та фізичні проблеми (стан тривоги, страху, невпевненості, стресу, ампутація або

поранення внаслідок війни), стан невизначеності, будь-який вид залежності, а також втрата роботи, бізнесу, документів, доходів. На рівні сімей можливі розпад родин, погіршення економічної ситуації та насильство, втрата чи хвороба близьких людей. У громадах можна спостерігати відсутність національного механізму взаємодії, стигматизацію та дискримінацію ВПО. На національному та міжнародному рівнях вразливість людини залежить від багатьох чинників, таких як біженство і внутрішнє переміщення, мовний бар'єр, незнання законів та прав у інших країнах, нелегальне працевлаштування, відсутність нормальної співпраці з іншими країнами, проникність кордонів та відсутність документів. Війна в Україні є серйозним чинником вразливості людини на макро- та мікрорівнях.

Досвід фахівців ГО з протидії явищу торгівлі людьми показує, що організації не зупинили свою роботу навіть з початком повномасштабної війни. Для протидії явища торгівлі людьми багато організацій активно діють на попередження цього злочину та надання допомоги постраждалим. Основна увага приділяється превентивній роботі, яку здійснюють громадські організації шляхом проведення навчань та інформаційних кампаній на різні теми, зокрема, про ризики торгівлі людьми під час війни, відбувається навчання молоді, що є дуже важливим. Крім того, громадські організації ефективно співпрацюють з правоохоронними та іншими організаціями, що допомагають у протидії торгівлі людьми. Ця співпраця покращує координацію дій та забезпечує більш ефективну роботу у сфері протидії торгівлі людьми. Громадські організації в Україні зробили великий крок у протидії торгівлі людьми, особливо в умовах війни, проте потрібно продовжувати роботу в цьому напрямку і не переходити на інші види діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. UNODC & UN.GIFT (2008), An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, Background paper, p.8: [https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An Introduction to Human Trafficking - Background Paper.pdf](https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf)
2. UNODC (2013), Abuse of a position of vulnerability and other “means” within the definition of trafficking in persons: Issue Paper, p.13: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2012/UNODC_2012_Issue_Paper_-_Abuse_of_a_Position_of_Vulnerability.pdf
3. Vulnerability. (б. д.). United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). <https://www.undrr.org/terminology/vulnerability>
4. IOM, Handbook on Protection and Assistance for Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation, and Abuse (<https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>), 2019.
5. Кримінальний кодекс України, Верховна Рада України, від 05.04.2001 № 2341-III, «Уразливий стан особи» <https://ips.ligazakon.net/document/TM028487?an=3&scop=357&fcop=412>
6. Про соціальні послуги, Закон України № 2671-VIII (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
7. National Collaborating Centre for Determinants of Health, (2023) <https://nccdh.ca/glossary/entry/vulnerable-populations>
8. ICAT (2017), Trafficking in Persons in Humanitarian Crises, Issue Brief 2: <https://icat.un.org/sites/g/files/tmzbd1461/files/publications/icat-ib-02-final.pdf>
9. ICAT (2017), Trafficking in Persons in Humanitarian Crises, Issue Brief. 12: https://www.icmpd.org/file/download/57956/file/icat_issue_brief_12_vulnerability_to_tip_published.pdf

10. What makes someone vulnerable to human trafficking? - province of british columbia. (б. д.). Home - Province of British Columbia. <https://www2.gov.bc.ca/gov/content/justice/criminal-justice/victims-of-crime/human-trafficking/human-trafficking-training/module-1/vulnerabilities>
11. Міністерство соціальної політики України. Головна. <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>
12. Hoff, Suzanne & Eefje de Volder (May 2022). Preventing human trafficking of refugees from Ukraine: A rapid assessment of risks and gaps in the anti-trafficking response. https://freedomfund.org/wp-content/uploads/UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf
12. ICMPD. (2016). Targeting vulnerabilities. the impact of the Syrian war and refugee situation on trafficking in persons. A study of Syria, Turkey, Lebanon, Jordan and Iraq. International Centre for Migration Policy Development. <https://respect.international/wp-content/uploads/2021/07/Targeting-Vulnerabilities-The-Impact-of-the-Syrian-War-and-Refugee-Situation-on-Trafficking-in-Persons-Briefing-Paper.pdf>
14. United Nations; World Bank, 2018, Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict, p. 12.
15. Interview, United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in the Central African Republic, 23 March 2018.
16. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Global Trends: Forced Displacement in 2017, p. 2.
17. United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children. A/ HRC/32/41, paras 18-22.
18. UNHCR. (2021). UNHCR 25 years in Ukraine. United Nations High Commissioner for Refugees.
19. Reilly, R., & Flynn, M. (2022). THE Ukraine CRISIS double standards: Has Europe's response to refugees changed? Global Detention Project.

20. UNHCR. (2022). Ukraine situation: Flash update #17. United Nations High Commissioner for Refugees.
21. Cockbain, E., & Sidebottom, A. (2022). War, Displacement, and Human Trafficking and Exploitation: Findings from an evidence-gathering Roundtable in Response to the War in Ukraine. *Journal of Human Trafficking*, 1-29. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23322705.2022.2128242?needAccess=true&role=button>
22. UNODC. (2022). Conflict in Ukraine: Key evidence on the risks of trafficking in persons and smuggling of migrants. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf
23. UNICEF. (2022). Children fleeing the war in Ukraine at heightened risk of trafficking and exploitation: UNICEF calls for strengthened measures to protect children crossing from Ukraine into neighbouring countries.
24. Watch, H. R. (2022). Poland: Trafficking, Exploitation Risks for Refugees: Security Measures, Systems to Address Gender- Based Violence Urgently Needed. <https://www.hrw.org/news/2022/04/29/poland-trafficking-exploitation-risks-refugees>
25. Watch, H. R. (2022). Ukraine: Apparent war crimes in Russia-controlled areas human rights watch. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>
26. IOM. (2015). Addressing human trafficking and exploitation in times of crisis: Evidence and recommendations for further action to protect vulnerable and mobile populations. International Organization for Migration.
27. UNODC. (2018). Global Report on Trafficking in Persons - in the context of armed conflict. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GloTIP2018_BOOKLET_2_Conflict.pdf

28. Kidd, A. (2020). Unavoidable exploitation? Conflict, agency and human trafficking. In J. Muraszkiewicz, T. Fenton, & H. Watson (Eds.), *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military* (pp. 43–60). Cham.
29. Muraszkiewicz, J., Fenton, T., & Watson, H. (2020b). Introduction. In J. Muraszkiewicz, T. Fenton, & H. Watson (Eds.), *Human trafficking in conflict: Context, causes and the military* (pp. 1–18). Cham.
30. Healy, C. (2016). How are the war in Syria and the refugee crisis affecting human trafficking? International Centre for Migration Policy Development.
31. Cockbain, E. (2018). *Offender and victim networks in human trafficking*. Routledge.
32. Surtees, R. (2008). Trafficking of men—a trend less considered: The case of Ukraine and Belarus. *International organization for migration, migration research series* (36). International Organization for Migration: Geneva
33. Tondo, L. (2022). Ukraine urged to take ‘human approach as men try to flee war. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/mar/09/ukraine-urged-to-take-humane-approach-as-men-try-to-flee-war>
34. OHCHR (19 December 2022). Ukraine Civilian Casualty Update. <https://www.ohchr.org/en/news/2022/12/ukraine-civilian-casualty-update-19-december-2022>
35. World Bank Population data. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=UA>
36. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Ukraine: Situation Report - Last updated: 10 February 2023. <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine>
37. IOM DTM (20 December 2022). Ukraine — Returns Report (25 November - 5 December 2022). <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-returns-report-25-november-5-december-2022>
38. UNHCR (2 December 2022). Ukraine Situation Flash Update #36. <https://reporting.unhcr.org/index.php/document/3812>

- 39.EUAA, IOM & OECD (October 2022). Forced displacement from and within Ukraine: Profiles, experiences, and aspirations of affected populations. <https://euaa.europa.eu/publications/forced-displacement-and-within-ukraine>
- 40.EUAA, IOM & OECD (October 2022). Op. Cit. 22% of survey respondents stated they had been internally displaced in Ukraine before they entered the EU.
- 41.Cockbain, E. & Sidebottom, A (29 April 2022). The war in Ukraine and associated risks of human trafficking and exploitation Insights from an evidence-gathering roundtable. <http://www.antislaverycommissioner.co.uk/media/1801/ucl-iasc-2022-roundtable-report-the-war-in-ukraine-human-trafficking-and-exploitation.pdf>
- 42.UNHCR (April 2022). “Ukraine crisis creates new trafficking risks”. <https://www.unhcr.org/news/stories/2022/4/62569be24/ukraine-crisis-creates-new-trafficking-risks.html>
- 43.IOM (16 March 2022). “IOM Warns of Increased Risk of Trafficking in Persons for People Fleeing Ukraine”. <https://www.iom.int/news/iom-warns-increased-risk-trafficking-persons-people-fleeing-ukraine>
- 44.Hoff, Suzanne & Eefje de Volder (May 2022). Preventing human trafficking of refugees from Ukraine: A rapid assessment of risks and gaps in the anti-trafficking response. https://freedomfund.org/wp-content/uploads/UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf
- 45.Europol (March 2022). Early Warning Notification: War in Ukraine – refugees arriving to the EU from Ukraine at risk of exploitation as part of THB. Ref No. 2022-340. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Early_Warning_Notification_War_in_Ukraine_%E2%80%93_refugees_arriving_to_the_EU_from_Ukraine_at_risk_of_exploitation_as_part_of_THB.pdf
- 46.UNICEF (19 March 2022). “Children fleeing war in Ukraine at heightened risk of trafficking and exploitation”. <https://www.unicef.org/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>
- 47.IOM (16 March 2022). Op. Cit.

48. UNHCR (13 April 2022). "Ukraine crisis creates new trafficking risks." <https://www.unhcr.org/news/stories/2022/4/62569be24/ukraine-crisis-creates-new-trafficking-risks.html>
49. UNODC (2020). Global Report on Trafficking in Persons. <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html>
50. Latham-Sprinkle, J., David, F., Bryant, K., & Larsen, J. (2019). Migrants and their vulnerability to human trafficking, modern slavery and forced labour. International Organisation for Migration. <https://biblio.ugent.be/publication/8636089>
51. Кузьменко, Ю. В., & Думанський, Р. В. (2021). Поширення торгівлі людьми за умов збройного конфлікту на Сході України.
52. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Global Trends: Forced Displacement in 2017.
53. Interview, United Nations High Commissioner for Refugees, 8 March 2018.
54. United Nations Organization Stabilisation Mission in DR Congo, 2015, Invisible Survivors: Girls in Armed Groups in the Democratic Republic of the Congo from 2009 to 2015, pp. 7-8.
55. Interview, United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in the Central African Republic, 23 March 2018.
56. Institute for Security Studies, 2014, Radicalization and al-Shabaab recruitment in Somalia.
57. UNICEF & Save the Children, 2015, Small Hands, heavy burden: How the Syria conflict is driving more children into the workforce.
58. UNICEF, webpage, last accessed August 2018, URL: <https://blogs.unicef.org/blog/unaccompanied-children-conflict-drc>
59. Interview, United Nations Support Mission in Libya, March 2018.
60. United Nations Security Council, 2015, Report of the Secretary General on Children and Armed Conflict in Afghanistan, S/2015/336, paras 18).
61. United Nations Security Council, 2017, Report of the Secretary General on the Central African Republic, S/2017/865, para 55.

62. International Centre for Migration Policy Development, 2018, Trafficking Along Migration Routes to Europe: Bridging the Gap between Migration, Asylum and Anti-Trafficking).
63. Jones, Samuel, Vincent, 2015, "Ending bacha bazi: boy sex slavery and the responsibility to protect doctrine." Indiana International & Comparative Law Review, pp. 66-67.)
64. International Organization for Migration, webpage, last accessed September 2018, URL: <https://www.iom.int/news/chad-humantrafficking-challenge-iom-report>
65. United Nations Human Rights Council, 2016, Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, on her mission to Jordan, Para 11.
66. International Centre for Migration Policy Development, 2018, Trafficking Along Migration Routes to Europe: Bridging the Gap between Migration, Asylum and Anti-Trafficking.
67. Interview, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, 13 March 2018.
68. National Study Center on Family and Children's Problems. (2021). Domestic violence in Ukraine in 2020. Retrieved from <http://www.dss.gov.ua/en/arkhiv-novin/46416-domestic-violence-in-ukraine-in-2020>
69. Slovo i Dilo. Омбудсмен розповів, скільки українок щороку гинуть через домашнє насильство. Слово і Діло. URL: [https://www.slovoidilo.ua/2022/11/25/novyna/suspilstvo/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayinok-shhoroku-hynut-cherez-domashnye-nasylstvo#:~:text=«За%20інформацією%20ПРООН,%20від%20фізичного,жінок»,%20–%20написав%20омбудсмен. \(дата звернення: 04.03.2023\).](https://www.slovoidilo.ua/2022/11/25/novyna/suspilstvo/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayinok-shhoroku-hynut-cherez-domashnye-nasylstvo#:~:text=«За%20інформацією%20ПРООН,%20від%20фізичного,жінок»,%20–%20написав%20омбудсмен. (дата звернення: 04.03.2023).)
70. Павліченко, К. (2021, 29 жовтня). Подолання домашнього насильства - це пріоритетне завдання для МВС - Катерина Павліченко. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/podolannya-domasnyogo-nasilstva-ce-prioritetne-zavdannya-dlya-mvs-katarina-pavlicenko>

71. UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2018, Booklet 2: Trafficking in persons in the context of armed conflict
72. UNODC, 2022 global report https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf
73. Global report <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/IOM-Global-Report-2019-Operations-and-Emergencies.pdf>
74. Human rights in Syria. (б. д.). Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/syria/report-syria/>
75. Free, W. (2022). Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf
76. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, Закон України № 3671-VI (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>

ДОДАТКИ

Додаток А

Гайд інтерв'ю

Добрий день!

Мене звати Кирикова Яна, я студентка 4-го курсу Національного університету «Києво-Могилянська академія» за спеціальністю «Соціальна робота». Я проводжу дослідження на тему: «Вразливість до торгівлі людьми в умовах війни в Україні». Це дослідження дозволить визначити фактори вразливості, вразливі групи і заходи, спрямовані на протидію торгівлі людьми в умовах війни. Ви потрапили у цю вибірку дослідження, адже є фахівцем із протидію торгівлі людьми. Ваша участь є важливою для даного дослідження, адже воно має на меті дізнатися думку фахівців, що безпосередньо залучені до практичної роботи.

Прошу Вас відповідати на запитання відверто, оскільки це допоможе отримати достовірну інформацію. Участь є добровільною, зберігатиметься конфіденційність відповідей, тому ваші особисті дані будуть використовуватися лише в узагальненій формі та не підлягатимуть розголошенню, разом із результатами опитування інших учасників дослідження.

Орієнтовна тривалість опитування - 45 хв.

З Вашого дозволу, під час опитування, буде використовуватися диктофон, для того, щоб зафіксувати інформацію максимально повно. Файли, які записують під час розмови, зберігаються на захищених носіях і будуть видалені після захисту роботи. У будь-який момент, Ви можете відмовитися від участі у дослідженні.

Якщо Ви маєте бажання ознайомитися із результатами дослідження, я зможу їх Вам надати.

Скажіть, будь ласка, чи погоджуєтесь Ви взяти участь у дослідженні?

Дякую!

I. Соціально-демографічні характеристики

- Місце роботи
- Посада
- Досвід роботи у сфері протидії торгівлі людьми
- Напрями роботи в сфері протидії торгівлі людьми (профілактика, надання допомоги постраждалим, покарання злочинців...)

II. Вразливість до торгівлі людьми під час війни в Україні

1. Як Ви гадаєте, які групи населення є найбільш вразливими до торгівлі людьми під час війни в Україні?
 - a. Чому саме ці?
 - b. Наскільки вони відрізняються від тих, що були до початку війни?
 - c. Чи змінилася ситуація, якщо порівнювати період до 2014 року, 2014-2022 роки, період після лютого 2022 року? Деталізуйте, будь ласка.
2. Що (які фактори) робить людей більш вразливими до торгівлі людьми в умовах війни в Україні?
 - a. На макро рівні (міжнародний, національний контекст)
 - b. На мікро рівні (група, сім'я, сама людина)

III. Заходи з протидії торгівлі людьми під час війни

1. Розкажіть, будь ласка, що робиться в Україні для протидії торгівлі людьми під час війни?
 - a. На національному рівні
 - b. На рівні громад
 - c. Що конкретно робить ваша організація?
2. Наскільки дієвими є ці заходи?
 - a. Чи враховується вразливість до ТЛ і її особливості в умовах війни? Наведіть приклад.
3. Що ви можете сказати про залучення постраждалих осіб до планування та впровадження заходів з протидії ТЛ? Наведіть приклади.

IV. Рекомендації та методи покращення системи реагування на випадки торгівлі людьми в умовах війни в Україні.

1. Як ви гадаєте, що варто змінити або покращити задля ефективного реагування на випадки торгівлі людьми в даних умовах (під час війни) в Україні?
2. Які конкретні дії, на Вашу думку, мають бути вжиті з боку громадських організацій, щоб зменшити ризик торгівлі людьми в умовах війни в

Україні? (Враховуючи фактори вразливості в заходах з протидії торгівлі людьми).

Завершення:

«Дякую дуже, що ви знайшли час поділитися вашим досвідом роботи. Ваша думка дуже важлива для цього дослідження!»

Заповнюється інтерв'юером після проведення інтерв'ю:

1. Номер інтерв'ю: № _____
2. Дата: «__» _____ 2023 р.
3. Місце проведення інтерв'ю: _____
4. Початок інтерв'ю: _____ год. _____ хв.
5. Завершення інтерв'ю: _____ год. _____ хв.
6. Тривалість інтерв'ю: _____ хв.